

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE EK PROTOKOLLER İLE GETİRİLEN YENİLİKLER

Novelties Brought by Additional Protocols to the European Convention on Human Rights

Hacı Ali AÇIKGÜL*

TAAD

Yıl: 12, Sayı: 48
Ekim 2021, (109-150)

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi : 25.06.2021

Kabul Tarihi : 14.09.2021

Makale Türü: *Araştırma*

Article Info

Received Date: 25.06.2021

Accepted Date: 14.09.2021

Article Type : *Research*

ÖZET

İnsan hak ve özgürlüklerinin etkili bir şekilde korunması amacıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1950 yılında imzaya açılmıştır. Sözleşme 1953 yılında yürürlüğe girdiği tarihte sadece 10 ülke taraf olduğu halde, bugün bu sayı 47 ülkeye ulaşmış ve 800 milyonu aşkın kişinin Sözleşme’de belirtilen hak ve özgürlükleri koruma altına alınmıştır.

İlk kabul edilişinden itibaren Sözleşme’de 16 Ek Protokol ile çok sayıda değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikler ile bir taraftan yeni hak ve özgürlükler Sözleşme kapsamında koruma altına alınırken, diğer taraftan koruma mekanizmalarına başvuru usulü basitleştirilmiş ve etkinliği artırılmıştır.

Sözleşme’nin ilk halinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi şeklinde ikili bir yapı öngörüldüğü halde, bugün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşme kapsamında hem bireysel hem de devletlerarası başvuruları kabul etmekte ve sonuçlandırmaktadır. Mahkeme tarafından verilen kararların yerine getirilip getirilmediği ise Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmekte ve böylelikle sistemin etkili bir şekilde işlemesi sağlanmaktadır.

Çalışmamızda öncelikle Sözleşmenin ilk hali incelenmiştir. Daha sonra ise 16 protokol ile getirilen değişiklikler ayrı ayrı belirtilmiştir. Ayrıca Sözleşme’de öngörülmemekle birlikte Mahkeme tarafından yorum yoluyla geliştirilen ve etkin bir şekilde uygulanmakta olan geçici tedbir, tek taraflı deklarasyon ve pilot dava usulü konuları da kısaca ele alınmıştır. Ayrıca gerek Mahkeme ve gerekse de Bakanlar Komitesi istatistiklerine de genel olarak yer verilmiştir. Böylelikle Sözleşme koruma sisteminin etkinliğinin artırılması amacıyla zaman içerisinde yapılan değişikliklerin anlaşılmasına katkı sağlanmak istenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ek Protokol, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bireysel başvuru, devletlerarası başvuru.

Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir.

* Dr., Hâkim, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanı, h.ali.acikgul@adalet.gov.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5634-1416>.

ABSTRACT

European Convention on Human Rights has been opened for signature in 1950 in order to protect human rights and freedoms in an effective way. While only 10 countries had been party when the Convention entered into force in 1953, the number of the high contracting parties has been reached to 47 and the rights and freedoms defined in the Convention of more than 800 million individuals have taken under protection.

Many amendments in the Convention have been made with 16 additional Protocols since its first adoption. With these amendments on the one hand the new rights and freedoms have been taken under protection, on the other hand the procedure of the application to the protection mechanism has been simplified and its effectiveness has been increased.

Although the two tier structure namely the European Commission of Human Rights and the European Court of Human Rights has been foreseen in the original version of the Convention, the Court deals with both individual and interstate applications within the Convention today. Whether the judgements given by the Court execute or not is being supervised by the Committee of Ministers so that it ensures the effective functioning of the system.

The original version of the Convention is examined first in the study. Then the amendments brought by all 16 Protocols is stated separately. In addition, some novelties even though not defined in the Convention but implemented effectively brought by the case law of the Court such as interim measures, unilateral declarations and the procedure of the pilot judgement are discussed in brief. Besides statistics of the Court and the Committee of Ministers are examined in general. In conclusion, it is aimed at contributing to understand the amendments taken place over a period of time to increase the effectiveness of the Convention Protection System.

Keywords: European Convention on Human Rights, Additional Protocols, European Court of Human Rights, individual application, interstate application.

GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS ya da Sözleşme) 4 Kasım 1950'de Roma'da imzaya açılmış¹, 3 Eylül 1953 tarihinde ise Avrupa Konseyi'ne üye on ülkenin imza ve onay süreçlerinin tamamlanmasıyla yürürlüğe girmiştir². Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan haklara bağlayıcılık kazandıran ilk uluslararası dokümandır. İlk kabul edilışinden itibaren bu yana Sözleşme'de 16 Protokol ile değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişikliklerin bir kısmı ile yeni hak ve özgürlükler de Sözleşme kapsamında koruma altına alınmış; diğer bir kısmı ile ya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM ya da Mahkeme) yapısında ya da usulî bazı düzenlemelerde veyahut diğer hükümlerde değişiklikler yapılmıştır.

Türkiye, 4 Kasım 1950 tarihinde Sözleşme'yi imzalamış, 18 Mayıs 1954 tarihinde ise onaylamak suretiyle Sözleşme'ye taraf olmuştur³. Ülkemiz 28 Ocak 1987 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na⁴ bireysel başvuru

¹ Orijinal adı “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi” olan Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (ETS No.005) olarak anılmakta olup, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan 5. uluslararası sözleşmedir.

² <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005> (Erişim: 11/5/2021)

³ https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/signatures?p_auth=TxOMavWx (Erişim: 11/5/2021)

⁴ 11. Protokol öncesinde Mahkeme ve Komisyon ayrı ayrı yapılandırılmıştı.

hakını, 22 Ocak 1990 tarihinde ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisini tanımıştır⁵.

Yine 2003 yılında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile⁶ İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda⁷ yapılan değişiklikler ile AİHM tarafından verilen ihlal kararları yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasında sayılmıştır. Anayasanın 90/5. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklik⁸ ise usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek uyuşmazlıklarda, milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınacağını belirtmiş ve bu değişiklik sonucunda da AİHS daha da ön plana çıkmıştır.

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği⁹ ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânı getirilmiştir¹⁰. Bireysel başvuru, Anayasa'da güvence altına bütün temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak değil, Sözleşme kapsamında koruma altına alınan temel hak ve özgürlükler ile sınırlı olarak tanınmıştır.

Öte yandan AİHM önünde Ülkemizin temsili ve Hükümet savunmalarının hazırlanması görevi Dışişleri Bakanlığı tarafından yerine getirilmekteydi. Bununla birlikte konunun teknik ve hukuki boyutuyla¹¹ ilgili olarak, Avrupa Konseyi üyesi diğer ülkelerdeki yaygın uygulamalar gibi hususlar dikkate

⁵ https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/declarations?p_auth=TxOMavWx&_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false&_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10&_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=TUR (Erişim: 11/5/2021). Ülkemiz, 16 Ek Protokolden, Ek 11 No.lu Protokolle işlevini yitiren Ek 10 No.lu Protokol hariç tamamını imzalamıştır. Ek 4, Ek 9, Ek 12 ve Ek 16 No.lu Protokoller dışındaki Ek Protokoller ülkemiz açısından da yürürlüğe girmiştir. İmza ve yürürlük tarihlerine ilişkin tabloya çalışmanın sonunda yer verilmiştir.

⁶ CMUK ve HUMK'de değişiklik yapan 23/01/2003 tarihli ve 4793 sayılı Kanun için bkz. 4/2/2003 tarihli ve 25014 sayılı RG.

⁷ İYUK'da değişiklik yapan 15/07/2003 tarihli ve 4928 sayılı Kanun için bkz. 19/07/2003 tarihli ve 25173 sayılı RG.

⁸ Anayasa değişikliğine ilişkin 07/05/2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun için bkz. 22/05/2004 tarihli ve 25469 sayılı RG.

⁹ Anayasa değişikliğine ilişkin 07/05/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun için bkz. 13/05/2010 tarihli ve 27580 sayılı RG. Bireysel başvuru 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

¹⁰ Bu değişiklik ile de ülkemizde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin önemi son derece artmış hatta "AİHM'e kadar gitmek" metaforu günlük tartışmaların bir parçası olmuştur.

¹¹ Nitekim konu Adalet Bakanlığının 2010-2014 Stratejik Planı'nda 10/3 no.lu hedef olarak "2011 yılı sonuna kadar, AİHM nezdinde Türkiye ile ilgili davalara ilişkin görevlerin Bakanlığımız tarafından üstlenilmesi konusunda çalışma yürütülmesi" şeklinde yer almıştır. <https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/24122019093355stratejikplan.pdf> (Erişim: 12/06/2021).

alınarak 650 sayılı Kanun Hükmünde Kararname¹² ile Adalet Bakanlığı bünyesinde İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı¹³ kurularak Dışişleri Bakanlığı ile yapılan Protokol uyarınca da 01 Mart 2012 tarihinden itibaren savunmaların söz konusu Başkanlık tarafından hazırlanmasına başlanmıştır.

Belirtilen bu ve benzeri diğer gerekçelerle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, ilk kabul edilmesinden günümüze kadarki süreçte görülen değişim ve gelişim, sistemin nereden gelip nereye evrildiğinin anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalışma yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, kanunsuz cezalandırmama, özel ve aile hayatına saygı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, evlilik hakkı, etkili başvuru hakkı ve ayrımcılık yasağı gibi temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. Ayrıca koruma altına alınan hak ve özgürlüklerin sayısı ek protokollerle de zaman içerisinde artırılmış, Ek 1, 4, 6, 7, 12, 13, 14, 15 ve 16 No.lu Protokoller ile yeni hak ve özgürlükler de Sözleşme kapsamına alınmıştır. Ek Protokoller ile Sözleşme kapsamında koruma altına alınan yeni hak ve özgürlüklerden en önemlileri olarak idam cezasının kaldırılması, mülkiyet hakkı, serbest seçim hakkı ve seyahat özgürlüğü sayılabilir¹⁴. Sözleşmeye göre taraf devletler, söz konusu hak ve özgürlüklerin vatandaşı olup olmadığına bakmaksızın, herkes için sağlanmasını taahhüt etmişlerdir.

Taraf devletlerin Sözleşme ile üstlendikleri taahhütlerinin yerine getirilmesinin sağlanması amacıyla öngörülen uluslararası koruma mekanizmaları da sürekli olarak gelişmektedir. Bu anlamda Sözleşme sisteminde en köklü değişiklikler 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren Ek 11 No.lu Protokol ve 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren Ek 14 No.lu Protokol ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bireysel ve devletlerarası başvurulara bakmak amacıyla kurulan Komisyon ile Mahkeme şeklindeki ikili yapıya Ek 11 No.lu Protokol ile son verilmiş, Ek 14 No.lu Protokol ile Mahkeme nezdinde oluşturulan “tek hâkim” şeklindeki yargısal mekanizma ise, özellikle tekrarlayan başvurulardan kaynaklanan iş yükünün azaltılmasında önemli bir rol oynayarak¹⁵, reform sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Öte yandan 1 Ağustos 2021 tarihinde yürürlüğe giren Ek 15 No.lu Protokol ile de, AİHM'e başvuru süresi 6 aydan 4 aya düşürülmüştür.

¹² 650 sayılı KHK için bkz. 26 Ağustos 2011 tarihli ve 28037 sayılı RG.

¹³ <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/tarihce16062021104118> (16/06/2021).

¹⁴ *The European Convention on Human Rights – A living instrument*, s. 5. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_Instrument_ENG.pdf (Erişim:30/05/2021)

¹⁵ 2020 yılında AİHM yargısal mekanizmaları (Büyük Daire, Daire, Komite ve Tek Hâkim) tarafından verilen 37,152 kararın 31,069 adeti tek hâkim kararıyla verilmiştir. AİHM 2020 Yıllık Raporu, s. 149.

Öte yandan Sözleşme ve Protokollerinin uygulanmasına ilişkin olarak Bakanlar Komitesinin talebi üzerine Mahkemenin danışma görüşü vermesi öngörülmüştür. Yine Bakanlar Komitesine belli şartlar dâhilinde Mahkeme'den esas hakkındaki bir kararının yorumlanması isteme yetkisi verilmiştir.

Mahkeme tarafından verilen kesin nitelikteki kararlara taraf devletler tarafından uyulması gerektiği belirtilerek, kararın gereğinin yerine getirilmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda Bakanlar Komitesi'ne AİHM kararlarının icrasını denetleme yetkisi verilmiş, Bakanlar Komitesi'nin etkili bir şekilde denetim yapabilmesi amacıyla da ek protokoller ile bazı değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri de taraf devletlerden iç hukuk düzenlemelerinin Sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanmasını ne şekilde sağladığına ilişkin açıklama isteyebilmektedir.

Çalışmamızda Sözleşme'nin ilk hali ile süreç içerisinde yapılan değişiklikler incelenmek suretiyle başlangıçtan bugüne kadar Sözleşme'nin kapsamı ile koruma mekanizmasının gelişimi ele alınacaktır.

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Kabulü

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyi bünyesinde, Konsey üyeliğinden kaynaklanan yükümlülüklerin detaylandırılması, komünizm tehlikesine karşı bir set oluşturma ve İkinci Dünya Savaşı sırasında karşılaşılan ciddi insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması ve bir daha yaşanmamasının sağlanması amaçlarıyla hazırlanmıştır.

4 Kasım 1950'de Roma'da imzaya açılan Sözleşme, 1953 yılında 10 ülkenin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir. Zaman içerisinde taraf ülke sayısı da önemli ölçüde artmıştır. 1989 yılında Sözleşmeye taraf ülke sayısı 22 iken, özellikle Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonraki dönemde önemli oranda artarak 2008 yılında 47 ülkeye ulaşmış ve 800 milyondan fazla insan Sözleşme'de korunan hak ve özgürlüklerden faydalanma imkânına kavuşmuştur. Hâlihazırda Avrupa Birliği'nin (AB) Sözleşmeye taraf olmasına ilişkin müzakereler ise sürmektedir. Söz konusu müzakereler sonucu AB de Sözleşmeye taraf olursa, taraf ülke ve uluslararası kuruluş sayısı 48 olacaktır¹⁶.

AİHS, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edildikten sonra bölgesel düzeyde kabul edilen ve Bildirge'de belirtilen haklara bağlayıcı bir şekilde yer veren ilk uluslararası belgedir. Sözleşmede medeni ve siyasi haklar koruma altına alınmış olup BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin¹⁷ bölgesel muadilidir. Benzer şekilde bölgesel düzeyde Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi¹⁸ ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı¹⁹ kabul edilmiştir.

¹⁶ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/accessionEU&c=> (Erişim: 30/5/2021).

¹⁷ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx> = (Erişim: 30/5/2021).

¹⁸ <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=08000002800f10e1> = (Erişim: 30/5/2021).

¹⁹ <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> = (Erişim: 30/5/2021).

2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmenin Orijinal Metni

2.1. Genel Olarak

1950 yılında Roma’da imzaya açılan ve 10 taraf devletin onaylamasıyla²⁰ 3 Eylül 1953’te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, başlangıç hükümleri ile beş bölüm altında 66 maddeden oluşmaktadır²¹. Başlangıç kısmında taraf devletlerin sorumlulukları hatırlatılmakta ve insan haklarına saygı yükümlülüğüne ilişkin birinci maddesi ile de taraf devletlerin kendi yetki alanlarında bulunan herkesin Sözleşme’nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlamaları hüküm altına alınmıştır.

2.2. Sözleşme Kapsamında Yer Alan Hak ve Özgürlükler

Sözleşme ile koruma altına alınan hak ve özgürlükler, toplam 17 maddeden oluşan (2-18. Maddeler) birinci bölümde yer almaktadır. Bu bölümde:

2. Maddede, yaşam hakkı²²,
3. Maddede işkence yasağı²³,
4. Maddede, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı²⁴,

²⁰ Danimarka, Almanya, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Norveç, İsveç ve Birleşik Krallık. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/signatures?p_auth=kU6p8Xqm (Erişim: 30/05/2021). Türkiye ise Sözleşmeyi 04/11/1950’de imzalamış, 18/05/1954’te onaylamıştır. Türkiye adına Sözleşme, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından imzalanmıştır. https://www.echr.coe.int/Documents/Archives_1950_Convention_ENG.pdf (Erişim: 12/06/2021).

²¹ Sözleşmenin günümüz versiyonu ise başlangıç hükümleri ile 3 Bölüm altında 59 Maddeden oluşmaktadır. Ayrıca Ek 1, Ek 4, Ek 6, Ek 7, Ek 12, Ek 13ve Ek 16 No.lu Protokoller ise Sözleşme metnine işlenmediğinden, Sözleşme’nin bir parçası olarak yer almaktadır.

²² “1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması”.

²³ “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”.

²⁴ “1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz:
a) Bu Sözleşme’nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş;

b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;

5. Maddede, özgürlük ve güvenlik hakkı²⁵,

6. Maddede, adil yargılanma hakkı²⁶,

c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet; d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet”.

²⁵ “1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;

e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;

f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir”.

²⁶ “1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

7. Maddede, kanunsuz ceza olmaz²⁷,
8. Maddede, özel ve aile hayatına saygı hakkı²⁸,
9. Maddede, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü²⁹,
10. Maddede, ifade özgürlüğü³⁰,
11. Maddede toplantı ve dernek kurma özgürlüğü³¹,

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak”.

²⁷ “1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir”.

²⁸ “1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir”.

²⁹ “1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir”.

³⁰ “1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğinin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir”.

³¹ “1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

12. Maddede, evlenme hakkı³²,
13. Maddede, etkili başvuru hakkı³³,
14. Maddede, ayrımcılık yasağı³⁴,
15. Maddede, olağanüstü hallerde yükümlülüklerin kısıtlanması³⁵,
16. Maddede, yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması³⁶,
17. Maddede, hakkın kötüye kullanılması yasağı³⁷,
18. Maddede, haklara getirilecek kısıtlamaların sınırlandırılması³⁸,

düzenlenmiştir. Bununla birlikte Sözleşmenin orijinal halinde madde başlıkları yer almamaktaydı³⁹. Söz konusu hakların etkili bir şekilde korunmasının sağlanması amacıyla öngörülen koruma mekanizmalarına hem bireysel başvuru hem de devletlerarası başvuru⁴⁰ imkânı getirilmiştir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığı veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncaya yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir”.

³² “Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir”.

³³ “Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir”.

³⁴ “Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır”.

³⁵ “1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir”.

³⁶ “10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Taraflar’a yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirmelerini yasakladığı anlamında değerlendirilemez”.

³⁷ “Bu Sözleşme’deki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme’de öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz”.

³⁸ “Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz”.

³⁹ Madde başlıkları Ek 11 No.lu Protokol ile eklenmiştir.

⁴⁰ AİHM’e 18/05/2021 itibarıyla 27 devletlerarası başvuru yapılmıştır. https://www.echr.coe.int/Documents/InterState_applications_ENG.pdf (Erişim: 12/06/2021).

2.3. Komisyon ve Mahkeme

Sözleşmenin 19. Maddesinde, taraf devletlere yüklenilen taahhütlere uyulmasını sağlamak için ikili bir koruma mekanizması öngörülmüştür. Buna göre “Komisyon” olarak anılacak olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile “Mahkeme” olarak anılacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur⁴¹. Bu madde aynı zamanda ikinci bölümün tek maddesidir. Üçüncü bölümde Komisyona ilişkin, 4. Bölümde ise Mahkeme’ye ilişkin hükümler yer almaktadır⁴².

2.3.1. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

Komisyonun oluşumu ve görev ve yetkilerine ilişkin hükümlerin yer aldığı üçüncü bölüm 20 ila 37. Maddelerden oluşmaktadır.

Komisyon, taraf devlet sayısınca üyeden oluşur ve birden fazla üyesi aynı devlet vatandaşı olamaz. Komisyon üyeleri⁴³, her üye ülke tarafından Parlamenter Asamble’ye⁴⁴ bildirilen en az ikisi kendi vatandaşı olan üç aday arasından Parlamenter Asamble Bürosunun önerdiği adaylar arasından Bakanlar Komitesi tarafından yapılacak oylamada mutlak çoğunlukla altı yıllık bir süre için seçilir ve süresi bitenler tekrar seçilebilir (Madde 21-22).

Komisyona yapılacak devletlerarası başvuruların Genel Sekreter aracılığıyla yapılması gerekmektedir. Yine Komisyona yapılacak bireysel başvuruların da Genel Sekretere hitaben yazılan dilekçe ile yapılması gerekmektedir (Madde 24-25).

Başvuruların kabul edilebilirliğine ilişkin kriterler 26 ve 27. Maddelerde düzenlenmiştir. Buna göre: Komisyona başvurabilmek için iç hukuk yolları tüketilmeli ve başvuruların kesin karardan itibaren altı aylık süre içinde yapılması gerekmektedir. Ayrıca: anonim başvurular ile Komisyon ya da başka bir uluslararası soruşturma veya uzlaşma prosedürüne sunulan aynı nitelikteki başvurular incelenemeyecektir. Öte yandan Komisyon, Sözleşme hükümleri ile bağdaşmadığı durumlarda açıkça dayanaktan yoksunluk ya da hakkın kötüye kullanılması temelinde başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilecektir⁴⁵.

⁴¹ Article 19: To ensure the observance of the engagements undertaken by the High Contracting parties in the Convention and the Protocols thereto, there shall be set up :

(1) a European Commission of Human Rights, hereinafter referred to as “the Commission”;

(2) a European Court of Human Rights, hereinafter referred to as “the Court”.

⁴² Bu formasyona göre 3 ve 4. Bölümler müstakil bir bölüm olarak değil, 2. Bölümün alt bölümleri olarak düzenlenebilir.

⁴³ Komisyon üyesi seçilebilmek için gereken şartlara ilişkin Sözleşmede herhangi bir kriter belirlenmemiştir.

⁴⁴ Consultative Assembly, günümüzde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (Parliamentary Assembly of the Council of Europe) olarak bilinmektedir.

⁴⁵ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından ilk karar, X v. Germany başvurusuna ilişkin olarak 23/09/1955 tarihinde verilmiştir. https://echr.coe.int/Documents/1st_decision_ECHR_1955_FRA.pdf (Erişim:12/06/2021).

Komisyon başvurunun kabul edilebilirliğine karar verdiği takdirde, yedi üyeden oluşan alt komisyon⁴⁶ aracılığıyla başvuru dilekçesinde ileri sürülen maddi vakıaların gerçekliğini tarafların da katılımıyla incelemeye başlayacak ve gerekli işlemleri yürütecektir. Taraflar kabul ettiği takdirde dostane çözüm prosedürü de işletilebilecektir. Şayet Alt Komisyon tarafından yürütülen dostane çözüm görüşmeleri olumlu sonuçlanırsa, Alt Komisyon başvurunun konusu ve ulaşılan dostane çözümün yer aldığı bir rapor hazırlar ve bu Rapor, ilgili taraf devlete, Bakanlar Komitesine ve yayınlanması için Genel Sekretere gönderilir ve böylece başvuru sonuçlanmış olmaktadır.

Şayet dostane çözüm gerçekleşmezse, Komisyon başvuru konusu ve Sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğün ilgili taraf devlet tarafından ihlal edilip edilmediğine ilişkin kendi görüşünü⁴⁷ de içeren bir rapor hazırlar ve Bakanlar Komitesine sunar. Komisyon Bakanlar Komitesine gönderilen raporu iletirken uygun olduğunu düşündüğü önerilerde de bulunabilir. Rapor aynı zamanda ilgili devlete de gönderilir, ancak ilgili devlet raporu yayınlamamaz.

Rapor iletildikten itibaren üç ay içinde Sözleşme'nin 48. Maddesi uyarınca dava Mahkeme'ye taşınmazsa, Bakanlar Komitesi, oturuma katılanların 2/3 çoğunluğuyla Sözleşmenin ihlali olup olmadığına karar verir. Komite bu kararı verirken yarı yarıya organ olarak karar verir. İhlal kararı verilmesi durumunda, ihlal kararının gereğinin yerine getirilmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması için Bakanlar Komitesi tarafından ilgili taraf devlete belli bir süre verilir⁴⁸. Belirlenen süre içerisinde ilgili devlet tarafından gerekli tedbirler alınmazsa, Bakanlar Komitesi yine 2/3 çoğunlukla karara ne şekilde etkinlik kazandırılacağına karar verir ve Komisyon Raporunu yayınlar.

Komisyon ihtiyaç duyulduğu takdirde toplanır. Toplantıya çağrı Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından yapılır. Komisyon kendi iç tüzüğünü hazırlar. Komisyonun sekreteryaya hizmetleri Genel Sekreter tarafından yerine getirilir.

2.3.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Mahkemenin oluşumu, görev ve yetkileri ile işleyişine ilişkin hükümler 4. Bölümde düzenlenmiştir. Bu bölümde 38 ila 56. maddeler yer almaktadır.

Mahkeme Avrupa Konseyine üye devlet⁴⁹ sayısınca hâkimden oluşur ve iki hâkim aynı ülkenin vatandaşı olamaz. Hâkimler, üye ülkeler tarafından en az

⁴⁶ Alt Komisyonun 7 üyesi, tarafların Komisyon üyeleri arasından seçtikleri birer üyeler ile Komisyon İç Tüzüğüne belirlenen kurallara göre üyeler arasından kura ile belirlenmektedir.

⁴⁷ Komisyon ve Alt Komisyon kararları çoğunlukla alınır.

⁴⁸ Üye ülkeler Bakanlar Komitesi'nin bu kapsamda verdiği kararların bağlayıcı olduğunu kabul ederler.

⁴⁹ Komisyon ise taraf devlet sayısınca üyeden oluşmaktadır. Başka bir deyişle Mahkeme üye sayısı Avrupa Konseyi üyesi sayısına göre belirlenirken, Komisyon üye sayısı Sözleşme'ye taraf sayısına göre belirlenmiştir.

ikisi kendi vatandaşı olacak şekilde önerecekleri üç aday arasından Parlamenter Asamblesi tarafından dokuz yıllığına seçilir, süresi bitenler tekrar seçilebilir. Komisyon üyelerinin aksine, hâkimler için yeterlilik koşulları Sözleşme'de belirtilmiştir. Buna göre adaylar üstün ahlaki vasıflarla donanmış olmalı ve yüksek yargısal görevleri icra için gerekli niteliklere sahip ya da alanında uzmanlığı herkesçe malum hukukçu olmalıdır.

Mahkeme, başkan ve başkan yardımcısını üç yıllığına seçer, süresi bitenler tekrar seçilebilir. Mahkeme üyelerine görevli oldukları her gün için Bakanlar Komitesi tarafından belirlenen bir tazminat ödenir. Mahkeme çalışma usul ve esaslarını kendisi belirler.

Sözleşmenin ilk halinde bireylere Komisyona başvuru hakkı imkânı getirildiği halde, Mahkemeye bireysel başvuru öngörülmemiştir. Mahkemeye ancak taraf devletler ile Komisyon, Komisyon Raporu Bakanlar Komitesine sunulduktan itibaren üç ay içerisinde Sözleşme'de korunan bir hakkın ihlal edildiği iddiasıyla başvuru yapabileceklerdir (Madde 44)⁵⁰. Mahkemeye başvuru yapabilecek taraf devletin, Komisyona başvuruyu yapan taraf devlet olması, mağdur olduğu iddia edilen kişinin vatandaşı olduğu taraf devlet olması ya da aleyhine başvuru yapılan taraf devlet olması gerekmektedir. Zira Komisyon Raporları bu aşamada yayınlanmamakta olup, sadece ilgili taraf devletler ile Bakanlar Komitesi'ne iletilmektedir.

Mahkeme önüne getirilen davalar yedi hâkimden oluşturulan daire tarafından değerlendirilir. Aleyhine başvuru yapılan ülke adına seçilen hâkim, re'sen daire üyesi olarak görev yaparken, diğer üyeler Başkan tarafından kura ile seçilir.

Mahkeme sadece Komisyon tarafından dostane çözüm sürecinin başarısızlıkla sonuçlandığının kabul edildiği ve 32. madde uyarınca Komisyon raporunun Bakanlar Komitesine sunulduğu tarihten itibaren üç ay içerisinde getirilen başvurulara bakar⁵¹. Mahkeme, ilgili devlet tarafından alınan bir karar veya tedbirin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerle çatışma halinde olduğuna karar verirse ve ilgili ülkenin iç mevzuatı da söz konusu tedbir ya da işlemin sonuçlarını ortadan kaldırmak için kısmi imkân sağlıyorsa, gerektiği durumlarda adil bir tazminata da karar verebilir.

Başvurunun esasıyla ilgili kararlar gerekçeli olmak zorundadır, varsa muhalefet şerhleri de kararda yer alır. Başvurunun esasına ilişkin verilen

⁵⁰ Taraf devletler ve Komisyonun Sözleşmenin yorumu veya uygulanmasına ilişkin yaptıkları başvurulara da Mahkemece bakılır.

⁵¹ Mahkeme ilk esas hakkındaki ilk kararını 14/11/1960 tarihinde *Lawless v. Ireland başvurusu hakkında vermiştir*. <https://www.youtube.com/watch?v=Rq8vZUJZFhg> (Erişim: 12/06/2021)

kararlar kesindir. Mahkeme kararlarının icrası Bakanlar Komitesi tarafından denetlenir ve bu amaçla kararlar Bakanlar Komitesine iletilir.

Mahkemenin zorunlu yargı yetkisi taraf devletler tarafından koşulsuz olarak veya karşılıklılık koşuluyla diğer ülkeler yönünden ya da belli bir zaman dilimi için tanınabilecektir.

2.4. Diğer Hükümler

Sözleşmenin 57 ila 66. maddelerinin yer aldığı Beşinci Bölümde ise diğer hükümler yer almaktadır.

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri taraf devletlerden, Sözleşme'nin tüm hükümlerinin kendi iç hukuklarında etkili uygulanmasına dair gerekli açıklamaları yapmasını talep edebilecektir.

Yine Sözleşmede taraf devletlerin, özel uzlaşma halleri dışında, bu Sözleşme'nin yorum ya da uygulamasından doğan bir anlaşmazlığı, aralarında geçerli bir anlaşma, sözleşme veya bildirgelere dayanarak, başvuru yolu ile bu Sözleşme'de öngörülenlerin dışında bir yolla çözüme bağlamaktan karşılıklı olarak vaz geçmeyi kabul ettikleri taahhüt altına alınmıştır.

Sözleşmenin 63. Maddesinde, herhangi bir devletin 25. Madde uyarınca Komisyona yapılacak bireysel başvurulara ilişkin olarak Komisyonun yetkisini herhangi bir zamanda tanıyabilecekleri belirtilmiştir⁵².

Sözleşme'nin, 10 ülkenin imza ve onay süreçlerinin tamamlanmasından sonra yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.

3. Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler

3.1. Ek 1 No.lu Protokol

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi taraf devletlerin imzasına açılmasına rağmen, henüz imza ve onay süreçleri tamamlanarak yürürlüğe girdiği 03 Eylül 1953 tarihinden önce Ek 1 No.lu Protokol⁵³ hazırlanmıştır.

Ek 1 No.lu Protokol (ETS No. 009) ile Sözleşmenin kapsamı genişletilmiş ve yeni hak ve özgürlükler Sözleşme kapsamında koruma altına alınmıştır.

⁵² Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Sözleşmenin 25. Maddesi uyarınca bireysel başvurularını kabul etmeyekisini 28/01/1987 tarihinden itibaren tanımıştır. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/declarations?p_auth=5v38Na6L&_coecoconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false&_coecoconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10&_coecoconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&_coecoconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=TUR (Erişim:30/05/2021)

⁵³ Esasen Protokol metninde sayısı belirtilmemiş olmakla birlikte, Ek 1 No.lu Protokol olarak adlandırılmıştır.

Protokol ile getirilen değişiklikler Sözleşme metni içerisine alınmamış, Sözleşmeye Ek Protokol olarak düzenlenmesi kabul edilmiştir.

Protokol'ün:

1. Maddesinde, mülkiyet hakkı⁵⁴,
2. Maddesinde, eğitim hakkı⁵⁵,
3. Maddesinde ise serbest seçim hakkı⁵⁶ düzenlenmiştir.

Ek Protokol, 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te Sözleşmeyi imzalayan Avrupa Konseyi üye ülkelerinin imzasına açılmıştır⁵⁷. 18 Mayıs 1954 tarihinde 10 üye ülkenin⁵⁸ imza ve onay süreçlerinin tamamlanması ile birlikte Ek 1 No.lu Protokol, Sözleşme yürürlüğe girdikten yaklaşık sekiz ay sonra yürürlüğe girmiştir⁵⁹.

3.2. Ek 2 No.lu Protokol

Mahkeme'ye danışma görüşü verme yetkisi ilk defa Sözleşmeye Ek 2 No.lu Protokol (ETS No.044) ile verilmiştir⁶⁰.

⁵⁴ “Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasaada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka hâlel getirmez”.

⁵⁵ “Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneneği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir”.

⁵⁶ “Yüksek Sözleşmeciler Taraf, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler”.

⁵⁷ Ek 1 No.lu Protokole halihazırda 45 Avrupa Konseyi üyesi taraftır. Monako (05/10/2004) ve İsviçre (19/05/1976) Protokolü imzalamış, ancak henüz onaylamamıştır. Türkiye ise Ek Protokolü ilk imzalayan ve ilk onaylayan ülkelerdendir. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/009/signatures?p_auth=t7jKFDRU (Erişim: 31/05/2021).

⁵⁸ Danimarka, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Norveç, İsveç, Türkiye ve Birleşik Krallık.

⁵⁹ Türkiye Ek 1 No.lu Protokolü 20/03/1952 tarihinde imzalamış ve 18/05/1954 tarihinde onaylayarak taraf olmuştur.

⁶⁰ Ek 11 No.lu Protokol ile Sözleşme'nin 47. Maddesi olarak düzenlenen danışma görüşü istenilmesi usulüne Bakanlar Komitesi tarafından üç defa başvurulmuştur. https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/advisoryopinions&c=#n15930732807717827399562_pointer (Erişim:12/06/2021). 09/01/2002 tarihli ve Bağımsız Devletler Topluluğu İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin bir arada bulunmasına ilişkin talep konusunda Mahkeme 02/06/2004 tarihinde danışma görüşü verilmesinin yetkisi kapsamında olmadığını belirtmiştir. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22003-1339293-1397515%22%7D> . 17/07/2007 tarihli ve AİHM Hâkimliğine seçilmek üzere önerilen aday listesine ilişkin belli hukuki meseleler

Mahkeme, Sözleşme ve eki protokollerinin yorumuna ilişkin hukuki sorunlarla ilgili Bakanlar Komitesinin 2/3 oyçokluğu ile talep etmesi üzerine danışma görüşü verebilecektir. Danışma görüşü, Mahkeme'nin Genel Kurulu tarafından verilir.

Sözleşme ve eki protokollerde tanımlanan hak ve özgünlüklerin kapsamı ve içeriğine ilişkin ya da Komisyon, Mahkeme ve Bakanlar Komitesinin Sözleşme kapsamında başlatılan prosedürler sonucunda değerlendirecekleri sorunlara ilişkin danışma görüşü verilemez.

Toplam 5 maddeden oluşan Ek 2 No.lu Protokol⁶¹, 06 Mayıs 1963 tarihinde Strazburg'da imzaya açılmış ve Sözleşmeye taraf bütün devletlerin imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 21 Eylül 1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁶². Bu Protokol, Ek 11 No.lu Protokolün yürürlüğe girmesiyle işlevini yitirmiştir.

3.3. Ek 3 No.lu Protokol

Sözleşmenin orijinal halindeki 29, 30 ve 34. Maddelerinde değişiklikler yapan Ek 3. No.lu Protokol⁶³, 06 Mayıs 1963 tarihinde Strazburg'da imzaya açılmış ve Sözleşmeye taraf bütün devletlerin imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 29 Mayıs 1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁶⁴.

Ek 3 No.lu Protokol (ETS No.045) ile Komisyon'un yedi üye ile alt komisyon şeklinde toplanabileceğine ilişkin 29 ve 30. Maddelerdeki hükümler kaldırılmıştır. Yine, başvuru alındıktan sonra Sözleşmenin 27. Maddesinde belirtilen kabul edilemezlik kriterlerinden en az birinin varlığı halinde Komisyonun oybirliği ile başvuruyu reddedeceği belirtilmiştir.

hakkındaki talebe ilişkin 12 Şubat 2008 tarihinde kısmen, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22003-2268009-2419060%22%5D%7D> ; yine AİHM hâkim adayları listesine ilişkin 15/07/2009 tarihinde yapılan ikinci bir başvuruda ise 22/01/2010 tarihinde sorulan soruların tamamına ilişkin danışma görüşü vermiştir. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22003-3004688-3312583%22%5D%7D>

Öte yandan Mahkeme tarihinde ilk defa Avrupa Konseyi Bioetik Komitesi tarafından, Aralık 2019 tarihinde Oviedo Sözleşmesinin 29. Maddesi uyarınca AİHM'den danışma görüşü talep edilmiş ancak, henüz karar açıklanmamıştır.

⁶¹ Ek 2 No.lu Protokol hazırlıkları, AKPM'nin 232(1960) tarihli ve AİHM'in yetkisinin İnsan Hakları Sözleşmesinin yorumlanmasına da genişletilmesine ilişkin tavsiye kararı üzerine başlamış ve Bakanlar Komitesi tarafından gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra imzaya açılmıştır.

⁶² https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/044/signatures?p_auth=S26pgb8y (Erişim: 31/05/2021)

⁶³ Ek 3 No.lu Protokol hazırlıkları, Komisyon tarafından sunulan tekliflerin Bakanlar Komitesinin 10. Toplantısı sonrasında 8 Temmuz 1961'de Uzmanlar Komitesine iletilmesine karar verilmesiyle başlamış ve gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra imzaya açılmıştır.

⁶⁴ <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/045> (Erişim: 31/05/2021).

3.4. Ek 4 No.lu Protokol

Ek 4 No.lu Protokol⁶⁵ (ETS No. 046) ile de Sözleşmenin kapsamı genişletilmiş ve yeni hak ve özgürlükler Sözleşme kapsamında koruma altına alınmıştır. 4 No.lu Protokol ile getirilen değişiklikler de Sözleşme metni içerisine alınmamış, Sözleşmeye ek protokol olarak düzenlenmesi kabul edilmiştir. Protokolün:

1. Maddesinde, borçtan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılma yasağı⁶⁶,
2. Maddesinde, serbest dolaşım hakkı⁶⁷,
3. Maddesinde, vatandaşların sınırdışı edilmeleri yasağı⁶⁸,
4. Maddesinde, yabancıların topluca sınırdışı edilmeleri yasağı⁶⁹ düzenlenmiştir.

Toplam yedi maddeden oluşan Ek 4 No.lu Protokol, 16 Eylül 1963'te Strazburg'da Sözleşmeye taraf ülkelerin imzasına açılmış⁷⁰, beş üyenin⁷¹ imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 02 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁷².

3.5. Ek 5 No.lu Protokol

Komasyon üyeleri ile Mahkeme hâkimlerinin görev süreleriyle ilgili uygulamadan kaynaklanan sorunları gidermek amacıyla hazırlanan Ek 5 No.lu Protokol (ETS No.055) ile Sözleşmenin 22 ve 40. Maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

⁶⁵ Ek 4 No.lu Protokol hazırlıkları, Sözleşme ve Ek 1 No.lu Protokol kapsamında bulunmayan belli medeni ve siyasi hakların korunmasını sağlamak üzere ikinci bir ek protokol hazırlanmasına ilişkin 234 (1960) sayılı tavsiye kararı üzerine başlamıştır.

⁶⁶ “Hiç kimse, yalnızca akdî ilişkiden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememiş olmasından dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılamaz”.

⁶⁷ “1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir.

3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmuş sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, yasayla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir”.

⁶⁸ “Hiç kimse, tek başına ya da toplu olarak, uyruğu bulunduğu devletin ülkesinden sınır dışı edilemez.

2. Hiç kimse, uyruğunda bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz”.

⁶⁹ “Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır”.

⁷⁰ Ek 4 No.lu Protokole halihazırda 43 Avrupa Konseyi üyesi taraftır. Yunanistan ve İsviçre henüz imzalamamış, Türkiye 19/10/1992 tarihinde, Birleşik Krallık ise 16/09/1963 tarihinde imzalamış ancak henüz onaylamamıştır.

⁷¹ Danimarka, İzlanda, Lüksemburg, Norveç ve İsveç.

⁷² <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/046> (Erişim: 31/05/2021).

Sözleşmenin 22. Maddesinde öngörülen sisteme göre Komisyon üyelerinin hemen hemen yarısının her üç yılda bir yenilenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte Sözleşmeyi sonradan onaylayan ülkelerden seçilen yeni üyelerin de katılımı ile öngörülen sistemin işleminde sorunlar yaşanmıştır. Benzer bir problem Mahkeme üyesi hâkimler açısından da yaşanmıştır. Sözleşmenin 40. Maddesine göre dört hâkimin görev süresi 1962 yılında, diğer dört hâkimin görev süresi 1965 yılında ve diğer yedi hâkimin görev süresi ise 1968 yılında; yeni üye ülkelerden seçilen iki üyenin görev süresi ise 1970 ve 1972’de sona erecektir. Bu durumda Komisyon üyeleri ve Mahkeme hâkimlerinin fiili görev süreleri Sözleşmede öngörülen sürelerle uymamaktadır. Bu nedenle söz konusu değişikliğe ihtiyaç duyulmuştur⁷³.

Sözleşmenin 22. Maddesinde yapılan değişiklik ile Komisyon üyelerinin yarısının mümkün olduğunca üç yılda bir yenilenmesini sağlayabilmek için Bakanlar Komitesi, sonraki her seçim sürecinden önce bir veya birden fazla üyenin görev sürelerinin altı yıldan farklı olmasına karar verebilecektir. Fakat bu süre dokuz yıldan fazla ve üç yıldan da az olamayacaktır. Böyle bir durumda birden fazla üyenin süresinin etkilenmesi ve Bakanlar Komitesinin de süre değişikliğine karar vermesi durumunda, ilgili üyeler Genel Sekreter tarafından kura ile belirlenecektir.

Sözleşmenin 40. Maddesinde yapılan değişiklikle ise Mahkeme üyelerinin üçte birinin her üç yılda bir yenilenmesini sağlayabilmek için Parlamenter Asamble sonraki her seçimden önce bir veya birden fazla hâkimin görev süresinin dokuz yıldan farklı olmasına karar verebilecektir. Fakat bu süre oniki yıldan fazla ve altı yıldan az olamayacaktır. Böyle bir durumda birden fazla hâkimin süresinin etkilenmesi ve Parlamenter Asamblesinin de süre değişikliğine karar vermesi durumunda, ilgili hâkimler Genel Sekreter tarafından kura ile belirlenecektir.

Toplam beş maddeden oluşan Ek 5 No.lu Protokol, 20 Ocak 1966 tarihinde Strazburg’da imzaya açılmış ve Sözleşmeye üye bütün devletlerin imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 20 Aralık 1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁷⁴. Ek 11 No.lu Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle uygulaması kalmamış ve işlevini yitirmiştir.

3.6. Ek 6 No.lu Protokol

Ölüm cezasının kaldırılmasına⁷⁵ ilişkin Ek 6 No.lu Protokol⁷⁶ (ETS No. 114), 28 Nisan 1983 tarihinde Strazburg’da imzaya açılmış ve Sözleşmeye taraf beş

⁷³ Ek5No.luProtokolAçıklayıcıRaporu,s.1.<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c92c0> (Erişim: 01/06/2021).

⁷⁴ <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/055> (Erişim:01/06/2021)

⁷⁵ Madde 1: Ölüm cezasının kaldırılması

“Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez”.

⁷⁶ Ek 6 No.lu Protokolün hazırlık çalışmalarına, Bakanlar Komitesinin 25 Eylül 1981 tarihli 337. toplantısında Avrupa Konseyi İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi’ne (CDDH) barış zamanında ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin Sözleşmeye ek bir protokol hazırlanmasını istemesi üzerine başlanmıştır.

üye ülkenin⁷⁷ imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 01 Mart 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁷⁸. Ek 6 No.lu Protokol, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin birçoğunda ölüm cezasının kaldırılması yolunda genel bir eğilim şeklinde yer alan gelişmeler dikkate alarak hazırlanmıştır.

Ek 6 No.lu Protokol ile savaş ya da yakın savaş tehlikesi zamanında işlenenler dışında⁷⁹ ölüm cezası kaldırılmıştır. Şayet herhangi bir üye devlet bu durumlarda işlenenler için kendi iç hukukunda ölüm cezası öngörmüşse, ilgili mevzuat hükümlerini Genel Sekretere bildirmesi gerekmektedir. Yine Protokol'ün 3. Maddesi ile Sözleşmenin 15. Maddesi kapsamında olağanüstü hallerde dahi bu hükümlerin kısıtlanamayacağı, 4. Maddesi ile de bu hükümlere herhangi bir çekince konulamayacağı belirtilmiştir.

3.7. Ek 7 No.lu Protokol

Ek 7 No.lu Protokol⁸⁰ ile de Sözleşme ve Ek 1, 4 ve 6 No.lu Protokollerde korunan hak ve özgürlüklere ek olarak yeni hak ve özgürlükler Sözleşme kapsamında koruma altına alınmıştır. Ek 7 No.lu Protokol ile getirilen değişiklikler de Sözleşme metni içerisine alınmamış, Sözleşmeye ek protokol olarak düzenlenmesi kabul edilmiştir. Protokolün:

1. Maddesinde, yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usuli güvenceler⁸¹,

⁷⁷ Avusturya, Danimarka, Lüksemburg, İspanya ve İsveç.

⁷⁸ Ek 6 No.lu Protokole hâlihazırda Rusya (16/04/1997'de imzalamış) hariç 46 Avrupa Konseyi üyesi ülke, imza ve onay süreçlerini tamamlanmak suretiyle taraf olmuştur. Türkiye 15/01/2003'te imzalamış, 12/11/2003'te onaylamış ve Protokol ülkemiz açısından 01/12/2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/114/signatures?p_auth=55vbPsSw (Erişim: 01/06/2021).

⁷⁹ Madde 2: Savaş zamanında ölüm cezası

“Bir devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabilir. İlgili devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir”.

⁸⁰ Ek 7 No.lu Protokol hazırlıkları, 16/12/1966 da kabul edilen BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin hükümlerinin mümkün olduğunca AİHS de alınmasına ilişkin Parlamento Asamblenin 791(1976) tarihli tavsiye kararı üzerine başlamıştır.

⁸¹ *“1. Bir devletin ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve bu durumda bir kimse,*
a) *sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürebilme,*
b) *durumunu yeniden inceletme,*
c) *yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde kendini temsil ettirme hakkını haiz olacaktır.*

2. Sınır dışı edilmenin kamu düzeni yararı ya da ulusal güvenlik nedenleri açısından gerektiği hallerde, bir yabancı yukarıdaki 1. maddenin a, b ve c bentlerinde öngörülen haklarını kullanmadan sınır dışı edilebilir”.

2. Maddesinde, cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı⁸²,
3. Maddesinde, adli hata tazminat hakkı⁸³,
4. Maddesinde, aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı⁸⁴,
5. Maddesinde, eşler arasında eşitlik⁸⁵ düzenlenmiştir.

Toplam on maddeden oluşan Ek 7 No.lu Protokol, 22 Kasım 1984 tarihinde Strazburg'da imzaya açılmış, Avrupa Konseyi üyesi yedi ülkenin⁸⁶ imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 01 Kasım 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁸⁷.

3.8. Ek 8 No.lu Protokol

Ek 8 No.lu Protokol (ETS No. 117), Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun artan işyükü nedeniyle bireysel başvuru prosedürünü geliştirmek ve özellikle başvuruların hızlı bir şekilde incelenebilmesi amacıyla yedi üyeli daire ve üç

⁸² “1. Bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkum edilen her kişi, mahkumiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceleme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dahil olmak üzere, yasayla düzenlenir.
2. Bu hakkın kullanılması, yasada düzenlenmiş haliyle önem derecesi düşük suçlar bakımından ya da ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı veya beraatini müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkumiyet hallerinde istisnaya tabi tutulabilir”.

⁸³ “Bir kişinin, kesin bir kararla cezai bir suçtan mahkum edilmesi ve sonradan yeni veya yakın zamanda keşfedilmiş bir delilin kesinlikle yanlış bir adalet uygulaması olduğunu göstermesi veya kişinin affedilmesi nedeniyle cezai kararın iptal edilmesi halinde, bilinmeyen delilin açıklanmamış olmasının tamamen veya kısmen o kişiye atfedildiğinin ispatlandığı haller dışında, böyle bir mahkumiyet sonucunda cezaya maruz kalan kişi, ilgili devletin yasası ve uygulamasına göre tazmin edilecektir”.

⁸⁴ “1. Hiç kimse bir devletin ceza yargılaması usulüne ve yasaya uygun olarak kesin bir hükümle mahkum edildiği ya da beraat ettiği bir suçtan dolayı aynı devletin yargısal yetkisi altındaki yargılama usulleri çerçevesinde yeniden yargılamaz veya mahkum edilemez.
2. Yukarıdaki fıkra hükümleri, yeni veya yakın zamanda ortaya çıkarılan delillerin veya önceki muamelelerde davanın sonucunu etkileyebilecek esaslı bir kusurun varlığı durumunda, ilgili devletin ceza yargılaması usulü ve yasasına uygun olarak davanın yeniden açılmasını engellemez.
3. Sözleşme'nin 15. maddesi çerçevesinde bu madde ile derpiş olunan yükümlülüklerle aykırı hiçbir tedbir alınamaz”.

⁸⁵ “Eşler evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde medeni haklar ve sorumluluklardan eşit şekilde yararlanırlar. Bu madde devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarını engellemez”.

⁸⁶ Avusturya, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İzlanda, İsveç ve İsviçre.

⁸⁷ Ek 7 No.lu Protokole halihazırda Almanya (19/03/1985'te imzalamış), Hollanda (22/11/1984'te imzalamış) ve Birleşik Krallık (henüz imzalamamış) haricinde 44 Avrupa Konseyi üye devlet imza ve onay süreçlerini tamamlamak suretiyle suretiyle taraf olmuştur. Türkiye Ek Protokolü 14/03/1985 tarihinde imzalamış, 02/05/2016 tarihinde onaylamış ve Protokol 01/08/2016 tarihinden itibaren Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/117/signatures?p_auth=WZymr5II (Erişim: 01/06/2021).

üyeli komiteler oluşturmak suretiyle bireysel başvuruların daha hızlı ve etkin bir şekilde incelemesine imkân sağlamıştır.

Sözleşmenin 20. Maddesine eklenen yeni paragraflarla Komisyon'un bireysel başvuruları incelemek ve sonuçlandırmak üzere yedi üyeli daireler oluşturması sağlanmıştır⁸⁸. Daireler yerleşik mahkeme içtihatlarına ilişkin olan başvurular ile Sözleşmenin yorumu ve uygulanmasında ciddi bir sorun ortaya çıkarmayan başvuruları inceleme ve sonuç raporun kabul edilmesi de dâhil olmak üzere Sözleşme'de belirtilen tüm yetkileri haizdir. Aleyhine başvuru yapılan ülke adına seçilen hâkim de Daire'de re'sen yer alacaktır.

Yine aynı maddede Komisyon'un üç üyeli Komiteler oluşturabileceği belirtilmiştir. Komiteler ise detaylı inceleme gerektirmeksizin derhal karar verilebilecek başvurular hakkında oybirliği ile kabul edilemezlik ya da düşme kararı verebileceklerdir.

Hem daireler hem de komiteler herhangi bir aşamada başvurunun Komisyon Genel Kurulu tarafından incelenmesi amacıyla dosyadan el çekebileceği gibi, Genel Kurul'da daire veya komisyonda incelenen bir başvurunun Genel Kurula gönderilmesi talimatı verebilir.

Devletlerarası başvurular, Sözleşmenin 48. Maddesi uyarınca bir başvuruyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne getirilmesi ve 36. Madde uyarınca çalışma usul ve esaslarının belirlenmesine ilişkin yetkiler ise münhasıran Komisyon Genel Kurulu'nun uhdesindedir.

Protokol ile Sözleşmenin 21. Maddesinde yapılan değişiklik ile Komisyon üyeliğine aday gösterileceklerin niteliklerine ilişkin olarak da bazı şartlar belirlenmiştir. Buna göre adaylar üstün ahlaki vasıflarla donanmış olmalı ve yüksek yargısal görevleri icra için gerekli niteliklere sahip ya da ulusal ve uluslararası hukuktaki yetkinliği herkesçe malum bir kişi olmalıdır.

Sözleşmenin 29. Maddesinde yapılan değişiklikle Komisyonun başvuruların kabul edilemezliğine oybirliği ile karar verebileceğine ilişkin 3 No.lu Ek Protokol ile getirilen hüküm değiştirilmiş ve 2/3 oy çokluğu ile başvuruların kabul edilemezliğine karar verilebilmesi sağlanmıştır. Öte yandan 34. Maddede yapılan değişiklik ile ise 20/3 ile 29. Maddede belirtilen haller dışında Komisyonun kararlarını toplantıya ve oylamaya katılan üyelerin çoğunluğu ile alacağı belirtilmiştir.

Sözleşmenin 30. Maddesinde yapılan değişiklikle, başvuranın başvuruyu takip etme niyetinde olmadığı, ihtilafın çözümlendiği ya da Komisyonun tespit ettiği herhangi bir başka nedenle başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmezse kayıttan düşme kararı verilebileceği belirtilmiştir.

⁸⁸ Protokol ile getirilen en önemli değişiklik, dairelerin kurulmasıdır. Ek 8 No.lu Protokol Açıklayıcı Raporu, s. 2, p. 6.

Sözleşmenin 40. Maddesinde yapılan değişiklikle ise Mahkeme üyesi hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı güçlendirilmiştir. Buna göre hâkimlerin mahkemede kendi adlarına görevlerini ifa ettikleri ve hâkimlik görevi süresince bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri ile bağdaşmayan herhangi bir pozisyonda yer alamayacakları belirtilmiştir.

Yine 41 ve 42. Maddelerde yapılan değişikliklerle Mahkemeye ikinci başkan yardımcısı seçme imkânı getirilmiş ve Daire üye sayısı yediden dokuza çıkarılmıştır.

Toplam ondört maddeden oluşan Protokol, 19 Mart 1985'te Viyana'da imzaya açılmış. Sözleşmeye taraf tüm devletlerin imza ve onay süreçleri tamamlandıktan sonra 01 Ocak 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁸⁹.

3.9. Ek 9 No.lu Protokol

Hak arama özgürlüğünü artırmak ve insan hakları koruma sistemini daha etkinleştirmek amacıyla hazırlanan Ek 9 No.lu Protokol (ETS No.140) ile taraf devletler ile Komisyonun yanı sıra bireylerin⁹⁰ de belli koşullarda başvuruları Mahkeme önüne getirebilmesine imkân sağlanmıştır.

Sözleşmenin 25. Maddesine göre Sözleşmede korunan hakların ihlali nedeniyle mağdur olduğunu iddia eden herhangi bir kişi, sorumlu devlet aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuru yapabilmektedir. Şayet Komisyon, başvuruyu kabul edilebilir bulur ve taraflar arasında dostane çözüm de sağlanamazsa, Sözleşmenin ihlali olup olmadığına ilişkin görüşünü de belirtmek suretiyle vakıalara ilişkin bir rapor hazırlamaktadır. Sözleşmenin ilk halindeki hükümler uyarınca sadece Komisyon ve ilgili devlet, hakkında şikâyette bulunulan taraf devletin mahkemenin yargılama yetkisini tanımış olması şartıyla, davayı Mahkemenin önüne getirebilmekteydi.

Ek Protokol ile 25. Maddede yapılan değişiklik ile hazırlanan Raporun, başvuru şayet bir bireysel başvuruya ilişkin ise Bakanlar Komitesi ile ilgili devletin yanı sıra başvurana da iletileceği belirtilmiştir. Bu durumda ilgili devletlerin olduğu gibi başvuran da raporu açıklayamayacaktır.

Sözleşmenin 44. Maddesinde yapılan değişiklik ile de Komisyon ve ilgili taraf devletlerin yanısıra 25. Maddeye göre Komisyona bireysel başvuruyu

⁸⁹ <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/118>. Türkiye Ek 8. No.lu Protokolü 04/02/1986 tarihinde imzalamış, 19/09/1989 tarihinde onaylamıştır.

⁹⁰ Kişilerin başvuruları Mahkeme önüne getirebilmesi düşüncesi aslında yeni bir düşünce değildir. 1948'deki Avrupa Kongresi ve 1948'de Avrupa Hareketi tarafından Sözleşme taslağı hazırlanırken bu husus da tartışılmış, ancak bireylerin menfaatlerinin Bakanlar komitesi ve ilgili devletler tarafından her zaman savunulacağı gerekçesiyle üye ülkeler tarafından sözleşme taslağına alınması reddedilmiştir. Ek 9 No.lu Protokol Açıklayıcı Raporu, s. 1, p.1.

yapan gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluş veya kişiler topluluğunun da davayı mahkemenin önüne getirebilmesine imkân sağlanmıştır.

Sözleşmenin 45. Maddesinde yapılan değişiklik ile devlet ve Komisyon başvurularından farklı olarak dava bireyler tarafından Mahkemenin önüne getirilmesi durumunda, öncelikle Mahkemenin üç üyesi tarafından oluşturulan Panel tarafından incelenecektir. Bu durumda aleyhine başvuru yapılan devlet adına seçilen hâkim, yoksa ilgili devlet tarafından belirlenen bir kişi hâkim sıfatıyla resen panelde yer alacaktır. Şayet başvuru birden fazla devlet aleyhine yapılmışsa, Panel üyelerinin sayısı buna göre artırılabilecektir.

Şayet dava, Sözleşmenin uygulanması ve yorumlanmasını etkileyen önemli bir sorun ortaya çıkarmıyor veya başka bir nedenle Mahkeme tarafından incelenmesini gerekli kılmıyorsa Panel oybirliği ile davanın Mahkeme tarafından incelenmemesine karar verir. Bu durumda 32. Madde hükümlerine göre Sözleşmenin ihlali olup olmadığına Bakanlar Komitesi karar verecektir⁹¹.

Toplam sekiz maddeden oluşan Ek Protokol, 06 Kasım 1990 tarihinde Roma'da imzaya açılmış ve 10 ülkenin⁹² imza ve onay sürecinin tamamlanmasıyla 01 Ekim 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹³.

3.10. Ek 10 No.lu Protokol

Sözleşmenin ilk haline göre Komisyon başvuruya ilişkin Rapor hazırlayıp Bakanlar Komitesine ilettikten sonra 48. Maddeye göre üç ay içerisinde dava Mahkeme önüne getirilmezse, Bakanlar Komitesi yarı yargısal fonksiyon kapsamında başvuruyu ele alarak 2/3 çoğunlukla Sözleşmenin ihlal edilmediğine karar vermektedir.

Ek 10 No.lu Protokol (ETS No.146) Sözleşme denetim prosedürünü geliştirmeyi amaçlamıştır. Protokol ile Sözleşmenin ihlal edilip edilmediğine ilişkin Bakanlar Komitesinin karar verme usulü değiştirilmiş ve Sözleşmenin 32. Maddesi uyarınca üye devletlerin 2/3 çoğunluğu yerine basit çoğunluğun yeterli olacağı belirtilmiştir.

Böylelikle Prototol yürürlüğe girince Sözleşmenin 32. Maddesi uyarınca Bakanlar Komitesi yarı yargısal fonksiyon ifa ederken basit çoğunlukla karar alabilecektir.

⁹¹ Böylelikle bir taraftan kişilerin davayı Mahkeme önüne getirebilmesine imkan sağlanarak hak arama özgürlüğü genişletilirken, diğer yandan da davanın öncelikle 3 hâkimli bir Panel tarafından incelenerek Mahkeme tarafından incelenmesine gerek olup olmadığı denetletilmesi suretiyle Mahkemenin iş yükünün önemsiz ya da sıradan başvurularla artırılması engellenmek istenilmiştir.

⁹² Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Romanya, Slovakya ve Slovenya.

⁹³ Türkiye Protokolü 06/11/1990 tarihinde imzalamış ancak onaylamamıştır. Ek Protokol yürürlükten kalktığı 1998 yılına kadar toplam 24 devlet tarafından onaylanmış, 5 ülke ise imzalamış ancak onay sürecini tamamlamamıştır. <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/140> (Erişim: 03/06/2021)

Toplam dört maddeden oluşan Ek 10. No.lu Protokol 25 Mart 1992 tarihinde Strazburg'ta imzaya açılmış ancak yürürlüğe girememiştir. Zira 32. Maddeyi değiştiren Ek 11 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girdiği 01 Kasım 1998'e kadar, yürürlük için gerekli sayıda imza ve onay süreçleri tamamlanmamıştır⁹⁴.

3.11. Ek 11 No.lu Protokol

3.11.1. Genel Olarak

Ek 11 No.lu Protokol (ETS No.155), Konsey'in genişleme politikaları ve başvuru sayısındaki artış nedeniyle hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunması amacıyla duyulan acil ihtiyaç sonucu sözleşme şikâyet sisteminin rasyonelleştirilerek geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesini amaçlamıştır⁹⁵. Sözleşmenin kabulünden sonraki en kapsamlı değişiklikler yapıldığı Protokol ile 2 ila 4. Bölümlerinin tamamında (toplam 38 maddede) ve Ek 2 No.lu Protokol'de⁹⁶ değişiklikler yapılmıştır. Protokol ile Komisyon ve Mahkeme ayrımı kaldırılmış⁹⁷, başvuruların yeniden yapılandırılan daimi mahkemeye yapılması ve mahkeme tarafından incelenerek sonuçlandırılması kararlaştırılmıştır. Ek 11 No.lu Protokol ile yeniden yapılandırılan Mahkeme, tam zamanlı çalışma esasına geçmiş ve günümüzdekine yakın bir yapıya kavuşmuştur.

Sözleşmenin 1 ila 18. Maddelerin yer aldığı 1. Bölümün başlığı "Hak ve Özgürlükler" şeklinde belirlenmiş, bu bölüm ile ek protokollerde yer alan her maddeye hangi hakka ilişkin olduğuna dair madde başlığı verilmiştir.

Toplam yedi maddeden oluşan Ek 11 no.lu Protokol 11 Mayıs 1994 tarihinde Strazburg'ta imzaya açılmış, Sözleşmeye taraf tüm ülkelerin imza ve onay süreçlerinin tamamlanmasıyla 01 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹⁸. 11 No.lu Ek Protokol ile yapılan bütün değişiklikler Sözleşme metnine işlenmiştir.

3.11.2. Mahkemenin Yeniden Yapılandırılması

Sözleşmenin 19. Maddesinde yapılan değişiklikle taraf devletlerin taahhütlerine uyulmasını sağlamak üzere devamlı olarak görev yapmak üzere Avrupa İnsan

⁹⁴ Bu süreçte toplam 25 ülke imza ve onay sürecini tamamlamış, 3 ülke ise imzalamadığı halde onaylamamıştır. Türkiye ise Ek Protokolü imzalamamıştır. <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/146> (Erişim: 03/06/2021)

⁹⁵ Ek 11 No.lu Protokol hazırlıkları Kasım 1991 de yapılan Dışişleri Bakanları toplantısında Delegeler Komitesine Sözleşme Kontrol sisteminin reform çalışmalarına mutlak bir öncelik verilmesi talimatı üzerine başlamıştır. Ek 11 No.lu Protokol Açıklayıcı Raporu, s. 1.

⁹⁶ Ek 2 No.lu Protokol ile Mahkemeye verilen danışma görüşü verme yetkisi, Sözleşme metnine işlenmiştir.

⁹⁷ Bu fikir Uzmanlar komitesi tarafından ilk öne sürüldüğü 1982 yılından üç yıl sonra Avrupa Bakanlar Konferansında siyasi düzeyde dile getirilmiş ve 16 yıl sonra ise hayata geçmiştir. Ek.11 No.lu Protokol Açıklayıcı Raporu, s. 4, p. 10.

⁹⁸ <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/155> (Erişim: 08/06/2021)

Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Mahkemenin yargı yetkisinin bireysel başvurular, devletlerarası başvurular ve danışma görüşü verme çerçevesinde belirlenen koşullar uyarınca kendisine sunulan, bu Sözleşme'nin ve Protokollerinin yorumu ve uygulanmasına ilişkin tüm sorunları kapsamaktadır.

Hâkimlerin görevleri süresince bağımsızlık, tarafsızlık ve tam gün çalışma esasına dayalı bir görevin gerektirdiği hazır bulunma koşulları ile bağdaşmayan hiçbir görevi üstlenemeyecekleri belirtilmiştir. Hâkimlerin görev süreleri altı yıl olarak belirlenmiş ancak yeniden seçilebilme imkânı korunmuştur. Ayrıca hâkimlerin 70 yaşına gelince görev süresinin sona ereceği belirtilmiştir.

Bir hâkimin, diğer hâkimler tarafından 2/3 çoğunlukla alınmış ve hâkimlik için gerekli koşulları artık taşımadığına ilişkin bir karar olmadıkça görevden alınmayacağı belirtilmiştir.

En önemli getirilen yeniliklerden birisi de, 25. Madde ile Mahkeme'ye ayrı bir yazı işleri müdürlüğü ve sekreteryaya oluşturulmasıdır.

26. Madde ile genel kurula belirli süreler için daireler oluşturma, bir yazı işleri müdürü ve bir veya birden fazla yardımcısını seçme yetkileri verilmiştir.

Mahkemenin Komite, Daire ve Büyük Daire şeklinde üç ayrı yargısal formatta çalışması öngörülmüştür. Üç hâkimden oluşan Komiteler detaylı inceleme gerektirmeyen başvurular hakkında oybirliği ile kabul edilmezlik veya kayıttan düşme kararı verebileceklerdir. Bu kararlar kesindir.

Yedi hâkimden oluşan daireler hem bireysel hem de devletlerarası başvuruları kabul edilebilirlik ve esas bakımından incelerler. Mahkeme istisnai durumlarda aksine karar vermedikçe, kabul edilebilirlik kararlarının ayrı verilmesi öngörülmüştür. Daire önündeki bir dava Sözleşme ve eki protokollerin yorumu ve uygulanmasını etkileyen ciddi bir sorun doğuruyorsa veya bir sorunun çözümü Mahkemenin önceki bir kararı ile çelişki oluşturacaksa, taraflardan biri karşı çıkmadıkça Daire, Büyük Daire lehine davadan el çekebilecektir. Dairenin esas hakkında verdikleri kararlar aleyhine taraflar üç ay içinde Büyük Daire'ye itiraz da bulunabilirler. İtirazlar beş hâkimli Panel tarafından, Sözleşme ve Protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ya da genel nitelikte ciddi bir sorun varsa kabul edilir. Aksi takdirde reddedilir. Daire kararına itiraz edilmemesi ya da itirazın Panel tarafından reddedilmesi durumunda karar kesinleşir.

On yedi hâkimden oluşan Büyük Daire ise daireler tarafından el çekilen davalar ile daire kararı aleyhine yapılan itirazlar üzerine gelen davalara bakar. İtiraz üzerine gelen davalara başkan ve ilgili devlet adına seçilen hâkim dışındaki daire üyeleri katılamazlar. Büyük Daire ayrıca 47. Madde uyarınca Bakanlar Komitesinin talebi üzerine danışma görüşü verir. Büyük Daire kararları kesindir.

Sözleşmenin 33. Maddesinde devletlerarası başvuru, 34. Maddesinde ise bireysel başvuru usulü düzenlenmiştir. Böylelikle sözleşmede korunan

hakların ihlal iddialarının doğrudan mahkemeye yapılması esası getirilmiştir. 47. Maddesinde ise Bakanlar Komitesinin talebi üzerine Sözleşme ve eki protokollerinin yorumlanması ile ilgili hukuki meseleler konusunda danışma görüşü verme usulü düzenlenmiştir.

Sözleşmenin 35. Maddesinde kabul edilemezlik kriterleri, 37. Maddesinde ise başvuru kayıttan düşürme sebepleri düzenlenmiştir.

Protokol ile AİHM önündeki yargılamalarda ilk defa üçüncü taraf müdahalesi getirilmiştir. Buna göre herhangi bir taraf devlet, vatandaşları tarafından diğer bir taraf devlet aleyhine yapılan başvuruya yazılı görüş sunabilecek ve duruşmaya da katılabilecektir. Öte yandan adaletin gereği gibi yerine getirilmesi amacıyla Mahkeme başkanı davaya taraf olmayan her hangi bir taraf devleti ya da kişiyi yazılı görüş sunmaya ya da duruşmaya katılmaya davet edebilecektir.

Sözleşmenin 46. Maddesi ile mahkeme kararlarının gereğinin taraf devletlerce yerine getirilmesi gerektiği hüküm altına alınmış ve kesinleşmiş kararların icrasının denetimi amacıyla Bakanlar Komitesine gönderileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte Bakanlar Komitesinin başvurunun esasına bakma yetkisi, başka bir deyişle orijinal metnin 32. Maddesinden kaynaklanan yarı yargısal yetkileri kaldırılmıştır.

3.12. Ek 12 No.lu Protokol

Ek 12. No.lu Protokol (ETS No. 177) ile genel ayrımcılık yasağı⁹⁹ kabul edilmiştir. Aslında Sözleşmenin 14. Maddesinde ayrımcılık yasağı düzenlenmiştir. Bununla birlikte 14. Maddeye göre ayrımcılık yasağı ancak Sözleşme’de korunan diğer bir hak temelinde ileri sürülebilmektedir. Ek Protokol ile bu sınırlandırma kaldırılmakta ve herhangi bir kamu otoritesi tarafından herhangi bir nedene dayalı olarak ayrımcılık yapılamayacağına ilişkin diğer haklardan bağımsız bir genel ayrımcılık yasağı getirilmiştir¹⁰⁰.

Toplam altı maddeden oluşan Protokol, 04 Kasım 2000 tarihinde Roma’da imzaya açılmış ve Sözleşmeye taraf on ülkenin¹⁰¹ imza ve onay süreçlerinin tamamlanmasının ardından 01 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁰².

⁹⁹ “1. Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.
2. Hiç kimse, 1. paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerekçeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz”.

¹⁰⁰ Böylelikle BM Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile uyum sağlanmıştır. Ek. 12. No.lu Protokol Açıklayıcı Raporu, s. 1.

¹⁰¹ Arnavutluk, Ermenistan, Bosna Hersek, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Finlandiya, Gürcistan, Hollanda, Kuzey Makedonya, San Marino ve Sırbistan.

¹⁰² Türkiye 18/04/2001 tarihinde Protokolü imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Ek 12 No.lu Protokol halihazırda 20 ülke tarafından onay süreci tamamlanmış olup, 18 ülke ise

3.13. Ek 13 No.lu Protokol

Ek 13 No.lu Protokol (ETS No. 187) ile savaş ya da yakın savaş tehlikesi altında işlenmiş fiilleri de kapsayacak şekilde ölüm cezası her koşulda kaldırılmış¹⁰³, her hangi bir şekilde çekince ve rezerv konulamayacağı ya da olağanüstü hallerde bu Protokol hükümlerine bir sınırlandırma getirilemeyeceği¹⁰⁴ açık bir şekilde belirtilmiştir. Ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin tarihi değişiklik 1985 yılında yürürlüğe giren 6 No.lu Ek Protokol ile yapılmıştı. Ne var ki söz konusu protokol savaş ve yakın savaş tehlikesi altında işlenen fiiller nedeniyle ölüm cezası verilmesini kapsamıyordu. Bu nedenle 13 No.lu Ek Protokol ile bu eksiklik giderilmiş olmaktadır.

Toplam sekiz Maddeden oluşan Protokol 03 Mayıs 2002 tarihinde Vilnius'da imzaya açılmış ve Sözleşmeye taraf on ülkenin¹⁰⁵ imza ve onay süreçlerinin tamamlanması üzerine 01 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁰⁶.

3.14. Ek 14 No.lu Protokol

Ek 14 No.lu Protokol (CETS No. 194) özellikle Mahkeme ve Bakanlar Komitesinin artan iş yüküne uygun çözümler üreterek¹⁰⁷ sözleşme kontrol sisteminin uzun dönem etkinliğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi amacıyla yeni kabul edilebilirlik kriterleri, tekrarlayan başvuruların incelenme usulü gibi değişiklikler getirmiştir.

Sözleşmenin 23. Maddesinde yapılan değişiklikle hâkimlerin görev süresi altı yıldan dokuz yıla çıkarılmış ancak görev süresi biten hâkimlerin tekrar seçilemeyecekleri belirtilmiştir.

imzalamakla birlikte onay süreci henüz tamamlanmamıştır. 9 ülke ise henüz imzalamamıştır. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=5wXfm9hl (Erişim: 08/09/2021).

¹⁰³ Madde 1: Ölüm cezasının kaldırılması

“Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez”.

¹⁰⁴ Madde 2: Askıya alma yasağı

“Sözleşme'nin 15. maddesine dayanılarak bu Protokol'ün hükümleri askıya alınamaz”.

¹⁰⁵ Andora, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Danimarka, İrlanda, Lihtenştayn, Malta, İsviçre ve Ukrayna.

¹⁰⁶ Halihazırda 44 üye ülke imza ve onay süreçlerini tamamlayarak Protokole taraf olmuş, Rusya ve Azerbaycan henüz imzalamamış, Ermenistan ise 19/05/2006 tarihinde imzalamış ancak henüz onay sürecini tamamlamamıştır. Türkiye Ek Protokolü 09/01/2004 tarihinde imzalamış, 20/02/2006 tarihinde onay sürecini de tamamlamak suretiyle 01/06/2006 tarihinden itibaren taraf olmuştur. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/187/signatures?p_auth=u7we6Lux (Erişim: 09/06/2021).

¹⁰⁷ Sözleşmenin ilk hali ile kurulan Komisyon ve Mahkeme 44 yıllık süre içerisinde (1998'e kadar) toplam 38 389 kabuledilebilirlik ve esas yönünden karar vermişken, tek hâkim formasyonu ile mahkeme sadece ilk 5 yılda toplam 61 633 karar vermiştir. Ek 14 No.lu Protokol Açıklayıcı Raporu, s. 1, p.5.

Sözleşmenin 26. Maddesinde değişiklik yapılarak Mahkemede tek hakimli yargısal formasyon oluşturulmuştur. Buna göre Mahkeme Büyük Daire (onyedi hâkim), Daire (yedi hâkim)¹⁰⁸, Komite (üç hâkim) ve tek hâkimden oluşan dört ayrı yargısal formasyonda karar verebilecektir.

Tek hâkim, başvurunun kabul edilemez olduğuna veya işlemden kaldırılmasına, eğer böyle bir karar ek inceleme gerekmeksizin alınabilecek ise, kesin olarak karar verecektir. Aksi takdirde başvuruyu ek inceleme için komite ya da daireye gönderir.

Sözleşmenin 28. Maddesinde yapılan değişiklik ile komitelere belli durumlarda başvurunun esas hakkında da kesin olarak karar verebilme imkânı getirilmiştir. Buna göre Komite, Sözleşme ve Protokoller'inin uygulanması veya yorumlanması ile ilgili olup, Mahkeme'nin yerleşik içtihadının konusu olan başvuruları kabul edilebilir bulabilecek ve aynı zamanda davanın esasına ilişkin olarak da kesin olarak karar verebilecektir.

Ek Protokol ile getirilen önemli değişikliklerden birisi de “önemsiz zarar” kriterinin yeni bir kabul edilebilirlik kriteri olarak kabul edilmesidir. Buna göre başvuruçunun önemli bir zarar görmemiş olması durumunda kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Bununla birlikte insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektirmesi durumunda önemsiz zarar kriteri dikkate alınarak kabul edilemezlik kararı verilemeyecektir. Ayrıca, ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir başvurunun bu gerekçe ile reddedilemeyeceği belirtilmiştir.

Yine Sözleşmenin 36. Maddesinde yapılan değişiklik ile Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserine daire ve büyük daire önündeki bütün davalara yazılı görüş sunma veya duruşmalara katılmak suretiyle müdahil olabileme yetkisi verilmiştir.

Sözleşmenin 46. Maddesinde yapılan değişiklik ile Bakanlar Komitesinin yetkileri güçlendirilmiştir. Buna göre taraf devletin mahkeme kararına uygun davranmayı reddetmesi durumunda Bakanlar Komitesi 2/3 çoğunlukla ihtar vermek kaydıyla meseleyi tekrar Mahkeme'nin önüne getirebilir. Bu takdirde başvuru Büyük Daire tarafından sonuçlandırılacaktır. Yine Bakanlar Komitesi 2/3 çoğunlukla Mahkeme kararının yorumlanmasını, Mahkemeden isteyebilecektir. Bunun için kararın icrası sürecinde yorumundan kaynaklı bir sorun ortaya çıkması gerekmektedir.

Sözleşmenin 59. Maddesinde yapılan değişiklik ile ise Avrupa Birliğinin Sözleşmeye katılabileceği belirtilmiştir¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Mahkeme Genel Kurulu'nun talebi üzerine, Bakanlar Komitesi, Daire hâkimlerinin sayısını, oybirliği ile alacağı bir kararla ve belirli bir süre için, beşe düşürebilecektir.

¹⁰⁹ Ek 14 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girdiği 2010 yılından itibaren Avrupa Birliğinin Sözleşmeye katılım süreci tamamlanamamıştır. 15 Ocak 2020 tarihli toplantısında Delegeler

Toplam yirmiki Maddeden oluşan Protokol 13 Mayıs 2004 tarihinde Strazburg'ta imzaya açılmış, Sözleşmeye taraf tüm ülkelerin imza ve onay süreçlerinin tamamlanmasıyla 01 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹¹⁰. Bununla birlikte 14. Protokolün onay sürecinin uzaması üzerine¹¹¹ 12 Mayıs 2009 tarihli Madrid Anlaşması ile tek hâkim formasyonu ve üç hâkimli komitelerin başvuruları esastan inceleyebileceğine ilişkin hükümlerin uygulanmasını kabul eden ülkeler¹¹² bakımından geçici olarak derhal yürürlüğe gireceği belirtilerek, Mahkeme'nin artan iş yükü ile başa çıkabilmek amacıyla geçici bir çözüm üretilmiştir.

3.15. Ek 15 No.lu Protokol

Ek 15 No.lu Protokol (CETS No. 213) ile Mahkemenin etkin bir şekilde işleyişinin sürdürülebilmesi için Sözleşme'de bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre:

Sözleşmenin başlangıç hükümlerinde “ikincilik ilkesi” ile “devletin takdir yetkisi” ilkelerine açıkça atıf yapılmıştır.

AİHM'e başvuru süresi altı aydan dört aya düşürülmek suretiyle kısaltılmaktadır. Yine 14. Protokol ile getirilen yeni kabul edilebilirlik kriteri olan “önemsiz zarar” kriterinin uygulanabilirliği kolaylaştırılmıştır. Buna göre, ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir başvurunun bu gerekçe ile reddedilemeyeceğine ilişkin hüküm kaldırılmak suretiyle bu kriterin uygulanması artırılmak istenilmiştir.

Öte yandan Sözleşme'nin 30. Maddesinde yapılan değişiklik ile dairelerin davadan büyük daire lehine el çekmeleri kolaylaştırılmaktadır. Buna göre dairenin el çekme iradesi yeterli kabul edilmekte ve tarafların bu karara itiraz etmemeleri şartı kaldırılmaktadır.

Yine Sözleşmenin 21. Maddesinde yapılan değişiklik ile hâkimlerin yaş sınırı yükseltilmektedir. Buna göre AKPM'nin taraf devletten üç aday

Komitesi, hükümetlerarası çalışma grubu CDDH bünyesinde 2019'da başlatılan ve AB'nin katılımına ilişkin teknik çalışmalar yürüten 47+1 çalışma grubunun çalışmalarını öncelikli olarak tamamlamasına ilişkin görev süresinin uzatılmasını onaylamıştır. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/accession-of-the-european-union-to-the-european-convention-on-human-rights> (Erişim: 12/06/2021)

¹¹⁰ <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/194> (Erişim: 09/06/2021).

¹¹¹ Rusya Federasyonu uzun bir süre Protokolü onaylamamış, nihayet 18/02/2010 tarihinde onaylamıştır.

¹¹² Buna göre söz konusu hükümler Almanya ve İsviçre bakımından 01/06/2009, Birleşik Krallık, Hollanda ve Lüksemburg açısından 01/07/2009, Belçika ve Estonya açısından 01/08/2009, Lihtenştayn açısından 01/09/2009, Arnavutluk açısından 01/10/2009 ve İspanya açısından 01/11/2009 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. <https://rm.coe.int/1680083718> (Erişim: 09/06/2021).

gösterilmesini istediği tarih itibariyle adayların 65 yaşından küçük olmaları şartı getirilmektedir. Bu durumda hâkimlerin 9 yıl görev yapacakları dikkate alındığında, en az 74 yaşına kadar görev yapabilmelerine imkân sağlanmaktadır.

Toplam dokuz maddeden oluşan Ek Protokol 24 Haziran 2013 tarihinde Strazburg'ta imzaya açılmış, Sözleşmeye taraf devletlerin imza ve onay süreçleri 21 Nisan 2021 tarihinde İtalya'nın da onaylaması ile tamamlanmış ve Protokol 01 Ağustos 2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹¹³.

3.16. Ek 16 No.lu Protokol

Ek 16 No.lu Protokol (CETS No. 214) ile ulusal yüksek mahkemelerin talebi üzerine Sözleşme ve protokollerde tanımlanan hak ve özgürlüklerin uygulanması ya da yorumlanmasına ilişkin ilkesel sorunlara AİHM tarafından danışma görüşü verilmesi imkânı getirilmiştir¹¹⁴.

Ulusal yüksek mahkemelerin talebi üzerine Mahkeme'nin danışma görüşü vermesiyle ulusal makamlar ile AİHM arasındaki etkileşimin daha artırılması ve böylelikle de ikincillik ilkesi doğrultusunda Sözleşme'nin ulusal düzeyde daha güçlü ve etkili bir şekilde uygulanması amaçlanmıştır.

Buna göre taraf devletler tarafından belirlenen ulusal yüksek mahkemeler¹¹⁵ bakmakta oldukları bir dava ile ilgili olarak Sözleşme ya da protokollerde belirtilen bir hak ve özgürlüğün yorumlanması ya da uygulanmasına ilişkin olarak danışma görüşü sorabileceklerdir. Talepte, danışma görüşüne neden ihtiyaç duyulduğunun gerekçesi, bakılmakta olan davaya ilişkin iç hukuk düzenlemeleri ile dava konusu olaylar hakkında yeterli bilgi sağlanmalıdır.

Danışma görüşü verilmesine ilişkin taleplerin Protokol'de belirtilen şartları kapsayıp kapsamadığının belirlenmesi açısından öncelikle beş hâkimli Büyük Daire Paneli tarafından değerlendirilir ve talep kabul edilirse danışma görüşü Büyük Daire tarafından verilir.

¹¹³ https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/213/signatures?p_auth=Ed8DZirn (Erişim:09/06/2021)

¹¹⁴ Mahkemenin benzer nitelikteki üç farklı görevi birbirine karıştırılmamalıdır. Ek 2 No.lu Protokol ile getirilip, Ek 11. No.lu Protokol ile Sözleşme metnine işlenen ve 47 ila 49. Maddelerde düzenlenen danışma görüşü verilmesi hususu Bakanlar Komitesinin talebi üzerine mümkündür. Ek 14 No.lu Protokol ile ise 46/3. Maddesinde yapılan değişiklik ile AİHM kararının icrası sürecinde Bakanlar Komitesi, kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle icra sürecinin engellendiği kanaatine varırsa kararın yorumu konusunda Mahkemeye başvurabilmektedir. Ek 16 No.lu Protokol ile de ikincillik ilkesini daha da güçlendirmek ve Sözleşmenin öncelikle ulusal mekanizmalar tarafından uygulanmasını sağlamaya yardımcı olmak amacıyla ulusal yüksek mahkemelerin talebi üzerine danışma görüşü verilmesi ihtimali getirilmiştir.

¹¹⁵ Hangi mahkemenin bu talepte bulunabileceği ilgili taraf ülke tarafından belirlenmektedir. Örneğin Fransa Anayasa Konseyi (the Constitutional Council), Yargıtay (the Constitutional Council) ve Danıştay'a (the State Council) bu talepte bulunma yetkisini vermiştir.

Protokolün yürürlüğe girmesinden itibaren Mahkemeye ulusal yüksek mahkemeler tarafından altı defa danışma görüşü verilmesi yönünde talepte bulunulmuştur¹¹⁶. Mahkeme'den ilk defa danışma görüşü Fransız Yargıtay'ı tarafından taşıyıcı anneliğe ilişkin olarak talep edilmiş ve 10 Nisan 2019 tarihinde görüş verilmiştir¹¹⁷. Yine Mahkeme Ermenistan Anayasa Mahkemesinin eski Cumhurbaşkanı Robert Kocharyan'ın yargılamasıyla ilgili olarak ceza kanunundaki anayasal düzeni yıkmak suçunun, kanunsuz ceza olmamasına ilişkin Sözleşmenin 7. Maddesi kapsamında yorumlanmasına ilişkin danışma görüşünü 29 Mayıs 2020 tarihinde vermiştir¹¹⁸. Öte yandan, Slovak Yüksek Mahkemesinin polis şikâyet mekanizmasının bağımsızlığının değerlendirilmesine ilişkin talebi ise Büyük Daire paneli tarafından 14 Aralık 2020 tarihinde reddedilmiştir¹¹⁹. Litvanya Yüksek İdare Mahkemesinin milletvekillerinin soruşturma usulü ile ilgili mevzuata ilişkin talebi 28 Ocak 2021 tarihinde; Ermenistan Yargıtay'ının işkence ve benzeri suçlarda iç hukukta zamanaşımı öngörülmesine rağmen, uluslararası hukuk kaynaklarına dayanarak zamanaşımının uygulanmamasının Sözleşme'nin 7. Maddesi kapsamında kanunsuz ceza olmaz ilkesi ile uyumlu olup olmayacağına ilişkin talebi 11 Mart 2021 tarihinde ve Fransız Danıştay'ının toprak sahipleri birliğinin arazilerini avcılar derneğinin resmi olarak onaylanmış bölgesinin dışına çıkarma hakkına ilişkin talebi ise 14 Nisan 2021 tarihinde Büyük Daire Paneli tarafından Mahkeme'nin danışma görüşü verme yetkisi kapsamında kaldığı kabul edilmiş ancak henüz görüş açıklanmamıştır¹²⁰.

Büyük Daire'deki danışma görüşü verilmesi sürecine Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ya da ilgili taraf devlet yazılı görüş vermek ya da duruşmaya katılmak suretiyle müdahil olabilecektir. Ayrıca Mahkeme Başkanı adaletin gerektiği şekilde yerine getirilmesi amacıyla diğer üye devletleri ya da herhangi bir kişiyi yazılı görüş vermeye ya da duruşmaya katılmaya davet edebilecektir.

Toplam onbir Maddeden oluşan Ek Protokol 02 Ekim 2013 tarihinde Strazburg'ta imzaya açılmış, Sözleşmeye taraf on ülkenin¹²¹ imza ve onay

¹¹⁶ https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/advisoryopinions&c=#n16117470544134546839403_pointer (Erişim: 12/06/2021)

¹¹⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6380464-8364383%22%5D%7D> (Erişim: 12/06/2021).

¹¹⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6708535-8973165%22%5D%7D> (Erişim: 12/06/2021).

¹¹⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6951456-9350980%22%5D%7D> (Erişim: 12/06/2021).

¹²⁰ https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/advisoryopinions&c=#n16117470544134546839403_pointer (12/06/2021).

¹²¹ Arnavutluk, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Litvanya, San Marino, Slovenya ve Ukrayna.

süreçlerinin tamamlanması üzerine 01 Ağustos 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹²².

1. Mahkeme Tarafından Geliştirilen Usuller

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Mahkeme tarafından bireysel başvurular kapsamında yorumlanmakta ve böylelikle Sözleşme standartları oluşmaktadır. Mahkeme bazı durumlarda açıkça Sözleşme’de belirtilmeyen hususlarda da içtihat yoluyla standartlarını belirlemek suretiyle çalışma usul ve esaslarını geliştirmiştir. Bu kapsamda uygulaması yaygın olan geçici tedbir, tek taraflı deklarasyon ve pilot dava usulü konularının incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

4.1. Geçici Tedbir

Sözleşme’de Mahkeme’nin acil durumlarda taraf devletler aleyhine geçici tedbir kararı vereceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Mahkeme, uygulamada acil durumlarda taraf devletler açısından bağlayıcı nitelikte geçici tedbir kararı verebilmektedir¹²³.

Geçici tedbir yetkisi Mahkeme İç Tüzüğü’nün 39. Maddesinde¹²⁴ düzenlenmiştir. Maddede geçici tedbirin Mahkemenin yerleşik içtihadına uygun olarak acil durumlarda ve sadece telafisi imkânsız yakın bir riskin varlığı halinde¹²⁵ hükmedilen tedbir olduğu belirtilmiştir. Geçici tedbirler çoğunlukla yaşam hakkı ya da işkence yasağına ilişkin çok ciddi bir tehdit

¹²² Protokol’e halihazırda 16 ülke imza ve onay süreçlerini tamamlamak suretiyle taraf olmuştur. Türkiye 20/12/2013 tarihinde Protokol’ü imzalamış ancak henüz onay süreci tamamlanmamıştır. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/214/signatures?p_auth=yhbblNz2 (Erişim: 10/06/2021)

¹²³ 2018-2020 yıllarının toplamında Mahkeme tüm ülkeler hakkında yapılan 2851 başvuruyu kapsama girmemesi nedeniyle, 1742 başvuruyu ise şartları oluşmaması nedeniyle reddetmiştir. 541 başvuruda ise ilgili ülke hakkında geçici tedbire karar vermiştir. https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_art_39_01_ENG.pdf (Erişim: 12/06/2021).

¹²⁴ Madde 39 – Geçici Tedbirler

“1. Daire veya gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı ya da işbu maddenin 4. fıkrası uyarınca görevlendirilen nöbetçi bir hâkim, taraflardan birinin ya da ilgili başka bir kişinin talebi üzerine veya resen, tarafların menfaati ya da yargılamanın uygun bir şekilde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri ihtiyati tedbirleri taraflara bildirebilmektedirler.

2. Gerektiği takdirde, Bakanlar Komitesi, bir davada alınan tedbirlerden derhal haberdar edilmektedir.

3. Daire ya da gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya işbu maddenin 4. fıkrası uyarınca görevlendirilen nöbetçi bir hâkim, tarafları, bildirilen ihtiyati tedbirlerin uygulanmasına ilişkin her türlü sorun hakkında kendilerine bilgiler sunmaya davet edebilmektedir.

4. Mahkeme Başkanı, ihtiyati tedbir talepleri konusunda karar vermek üzere Bölüm Başkan Yardımcılarını nöbetçi hâkimler olarak görevlendirebilmektedir.”

¹²⁵ Geçici tedbirin şartları, niteliği ve taraf devletlerin yükümlülükleri için bkz. Mamatkulov ve Askarov v. Turkey [BD], no. 46827/99 ve 46951/99, par. 104, 4 Şubat 2005; Paladi v. Moldova [BD], no. 39806/05, par. 86-90, 10 March 2009.

olduğu durumlarda uygulanmaktadır. İstisnai durumlarda özel ve aile hayatına ilişkin belli talepler bakımından da uygulanabilmektedir. Geçici tedbir kararı verilen başvuruların çoğunluğu sınırdışı etme ya da suçluların iadesine ilişkin olup, Mahkeme bu durumda ilgili işlemin askıya alınmasını taraf devletten isteyebilmektedir. Geçici tedbir kararı belli bir zaman dilimi için verilebileceği gibi, başvuru süresince devam etmesi de istenebilecektir.

Geçici tedbir kararları Daire, Başkan ya da nöbetçi hâkim tarafından verilebilir, ret kararlarına karşı itiraz imkânı bulunmamaktadır.

Mahkeme içtihatlarına göre bir yapının derhal yıkımının veya derhal iflasın ya da askerlik görevinin yerine getirilmesine ilişkin yükümlülüğün engellenmesi, yargılamanın adil olmadığına ilişkin başvuru devam ederken mahkûmun tahliyesinin sağlanması, referandum yapılması veya bir siyasi partinin kapatılmasının engellenmesi¹²⁶ gibi konularda¹²⁷ geçici tedbir usulü uygulanamaz.

4.2. Tek Taraflı Deklarasyon

Sözleşme’de dostane çözüme ilişkin usul ve esaslar düzenlendiği halde, tek taraflı deklarasyon usulü düzenlenmemiştir. Tek taraflı deklarasyon Mahkeme İç Tüzüğünde 2 Nisan 2012 tarihli değişiklikle 62/A maddesi¹²⁸ olarak düzenlenmiştir.

¹²⁶ Sezer v. Türkiye (no. 35119/08) başvurusunda Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin Ak Parti’nin kapatılmasına karar vermesinin engellenmesi yönündeki geçici tedbir başvurusunu 28/07/2008 tarihinde reddetmiştir.

¹²⁷ https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_ENG.pdf (Erişim: 12/06/2021)

¹²⁸ Madde 62A – Tek Taraflı Deklarasyon

“1. a) Başvuranın işbu İç Tüzüğün 62. maddesi uyarınca yapılan bir dostane çözüm teklifinin şartlarını reddetmesi halinde, ilgili Sözleşmecî Taraf, Mahkemeden, Sözleşme’nin 37. maddesinin 1. fıkrasına dayanarak başvurunun kayıttan düşürülmesi talebinde bulunabilmektedir:

b) Bu türden bir talebin yanında, başvuran açısından Sözleşme’nin ihlal edildiğini ve ilgili Sözleşmecî Tarafın yeterli bir tazminat ödemeyi ve gerektiği takdirde, gereken toplu tedbirleri almayı taahhüt ettiğini açıkça kabul eden bir deklarasyon metni yer almalıdır.

c) İşbu maddenin 1. fıkrasının (b) bendi uyarınca bir deklarasyon metni, Sözleşme’nin 39. maddesinin 2. fıkrası ve işbu İç Tüzüğün 62. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen olası bir dostane çözüm prosedüründen bağımsız olarak yürütülen kamuya açık ve çekışmeli bir yargılama ve dostane çözüm prosedürünün gizliliğine saygı çerçevesinde düzenlenmelidir.

2. İstisnai koşulların haklı gösterdiği durumlarda, talep ve bununla birlikte deklarasyon metni, dostane çözüme ulaşma konusunda önceden bir girişimde bulunulmasa dahi Mahkemeye sunulabilmektedir.

3. Mahkeme, Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektirmediği sonucuna varmak için deklarasyon metninin yeterli bir dayanak sunmadığı kanısına vardığında, başvuran başvurunun incelenmesine devam edilmesini istese dahi, başvurunun tamamının veya bir bölümünün kayıttan düşürülmesine karar verebilmektedir.

4. Mevcut madde, işbu İç Tüzüğün 54A maddesinde öngörülen usule de, gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla (“niteliğine uyduğu ölçüde”) uygulanmaktadır”.

Tek taraflı deklarasyon usulü her ne kadar Sözleşme’de açıkça düzenlenmemişse de, 37. Madde bu usulün sözleşmesel dayanağını oluşturmaktadır. Buna göre dostane çözüm görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda ilgili taraf devlet başvuranın davasında Sözleşmenin ihlal edildiğini açıkça kabul ettiğini ve başvurana yeterli bir tazminat ödemeyi taahhüt eden bir deklarasyon sunarak, 37/1. Maddesi uyarınca başvurunun kayıttan düşürülmesini isteyebilmektedir. İstisnai durumların varlığı halinde söz konusu talep, dostane çözüm süreci başlatılmadan da iletilebilmektedir.

Mahkeme sunulan deklarasyonu dikkate alarak Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun incelenmesine devam edilmesini gerektirmediği sonucuna varırsa, başvuranın başvurunun incelenmesine devam edilmesini istese dahi, başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilmektedir¹²⁹. Bu kayıttan düşürme kararı da Sözleşme’nin 37/1. Maddesi hükmü ile uyumludur.

Dostane çözüm usulü gizli olarak yürütüldüğü ve gizliliğin ihlal edilmesi başvurunun ret sebebi olarak kabul edildiği halde, tek taraflı deklarasyon usulü kamuya açıktır. Yine dostane çözüm ile sonuçlanan başvurularda dostane çözüm konusunun yerine getirilip getirilmediği Bakanlar Komitesi tarafından denetlenirken, tek taraflı deklarasyon konusunun yerine getirilip getirilmediği Mahkeme tarafından denetlenir.

4.3. Pilot Dava Usulü

Mahkeme önündeki derdest davaların çoğunluğu benzer nitelikteki mükerrer başvurulara ilişkindir. Pilot dava usulü bu tür mükerrer başvurulara neden olan sistematik sorunların tespit edilerek üye ülkelere bu sorunların çözümü konusunda bir yükümlülük getirme ve böylelikle de sorunların iç hukuk mercileri tarafından çözümlenmesinin sağlanması amacıyla geliştirilmiştir¹³⁰.

Pilot dava usulünde Mahkemenin görevi yalnızca Sözleşmenin bir hükmünün ihlal edilip edilmediğine karar verilmesi ile sınırlı değildir. Bu usulde Mahkeme başvuruya neden olan sistematik sorunu tespit etmekte ve bu sorunun ne şekilde giderileceğine ilişkin alınması gereken tedbirleri Hükümetlere işaret etmektedir. Pilot dava usulünün en önemli özelliklerinden birisi de Hükümetlerin Mahkemenin işaret ettiği tedbirleri almak suretiyle derhal harekete geçerek benzer nitelikteki davaların ertelenmesi ya da dondurulmasına imkân sağlamasıdır.

¹²⁹ 2020 yılında toplam 1375 başvuru dostane çözüm sonucu kayıttan düşürülürken, 402 başvuru ise ilgili devlet tarafından sunulan tek taraflı deklarasyonun Mahkeme tarafından kabul edilmesi sonucu kayıttan düşürülmüştür. https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2020_ENG.pdf (Erişim: 12/06/2021).

¹³⁰ Pilot dava usulü hakkında ayrıntılı bilgi için bkn. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf (Erişim: 24/06/2021).

Pilot dava usulünün temel amaçları Sözleşmenin ihlaline sebebiyet veren hususların öncelikle iç hukukta çözülmesinin sağlanması, bireylerin zararlarının daha kısa sürede giderilmesinin temin edilmesi ve Mahkeme'nin benzer nitelikteki mükerrer başvuruları incelemek yerine, iş yükünün azaltılması suretiyle nitelikli ve karmaşık konulara ilişkin başvurulara daha fazla zaman ayırmasını sağlamak şeklinde sıralanabilir.

AİHM ilk pilot kararını Broniowski/Polonya¹³¹ davasında Büyük Daire tarafından vermiştir. Söz konusu karar mülkiyet hakkına ilişkin olup yaklaşık 80.000 kişiyi ilgilendirmektedir. Söz konusu usul ülkemiz hakkında ise bir defa Ümmühan Kaplan/Türkiye¹³² kararına ilişkin olarak uygulanmıştır. Dava makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olup, Mahkeme kararda Ülkemize bu kapsamda etkili bir iç hukuk mekanizması kurulması için bir yıl süre vermiş ve bu süre içerisinde benzer nitelikteki 2.373 başvuruyu incelemeyi ertelemiştir. Bu karar doğrultusunda Adalet Bakanlığı bünyesinde uzun yargılama ve mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi şikâyetlerine bakmak üzere İnsan Hakları Tazminat Komisyonu¹³³ kurulmuş¹³⁴; böylelikle binlerce dosya hakkında Komisyona başvurulması için AİHM tarafından kabul edilemezlik kararı verilmiştir.

Pilot dava usulü içtihatlarla belirlenen ilkeler doğrultusunda Mahkeme Genel Kurulu tarafından 2011 yılında İç Tüzüğü¹³⁵ de alınmış ve usul ve

¹³¹ Broniowski v. Poland, No: 31443/96, 22 Haziran 2004.

¹³² Ümmühan Kaplan v Turkey, No: 24240/07, 20 Mart 2012.

¹³³ <https://ihtk.adalet.gov.tr/> (Erişim: 24/06/2021).

¹³⁴ 09/01/2013 tarihli ve 6384 sayılı "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Olan Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun" için bkz. 19 Ocak 2013 tarihli ve 28533 sayılı RG.

¹³⁵ "Madde 61 – Pilot Karar Usulü

1. Mahkeme, kendisine sunulan bir başvuruya dayanak oluşturan olayların, ilgili Sözleşmeci Tarafa yapısal veya sistemik bir sorunu ya da diğer benzer başvuruların yapılmasına neden olan ya da olabilecek nitelikte başka bir aksaklığın varlığını ortaya koyması durumunda, pilot karar usulünü uygulamaya karar verebilmekte ve bir pilot karar verebilmektedir.
2. a) Mahkeme, pilot karar usulünü uygulamaya karar vermeden önce, tarafları, incelenmesi gereken başvurunun ilgili Sözleşmeci Taraf bünyesinde bu türden bir sorun ya da aksaklıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı ve başvurunun bu usule göre incelenmeye elverişli olup olmadığı hakkında görüşlerini sunmaya davet etmemidir. b) Mahkeme, pilot karar usulünü resen ya da bir tarafın veya her iki tarafın talebi üzerine uygulamaya karar verebilmektedir. c) Pilot karar usulünün uygulanmasına karar verilen her başvuru, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 41. maddesi anlamında öncelikli bir incelemeye tabi tutulmalıdır.
3. Mahkeme, verdiği pilot kararında, tespit ettiği yapısal veya sistemik sorunun ya da aksaklığın niteliğini ve ilgili Sözleşmeci Tarafın karar hükmü uyarınca ulusal düzeyde alması gereken tazminat tedbirlerinin türünü belirtmemlidir.

esaları belirlenmiştir. Pilot dava usulü mülkiyet hakkının korunması¹³⁶, mahkeme kararlarının uzun süre icra edilmemesi ve etkili iç hukuk yollarının bulunmaması¹³⁷, yargılama sürelerinin uzunluğu ve etkili iç hukuk yolunun

4. Mahkeme, verdiği pilot kararın hüküm kısmında, gereken tedbirlerin niteliğini ve tespit ettiği soruna ulusal düzeyde çözüm getirilebilecek hızı göz önünde tutarak, yukarıda geçen 3. paragrafta belirtilen tedbirlerin alınması için belirlenen süreyi belirtebilmektedir.
5. Mahkeme, bir pilot karar verirken, kararda belirtilen hem bireysel hem de genel tedbirler davalı Sözleşmeci Tarafça alınmaya kadar adil tazmin hususunu tamamen ya da kısmen saklı tutabilmektedir.
6. (a) Mahkeme, gerektiği takdirde, pilot kararın hüküm kısmında belirtilen tazminat tedbirleri alınmaya kadar aynı gerekçeye sahip olan bütün başvuruların incelenmesini erteleyebilmektedir.
(b) İlgili başvuranlar, uygun bir şekilde erteleme kararından haberdar edilmektedirler. Gerekli görüldüğü takdirde, davalarına ilişkin her türlü yeni unsur kendilerine bildirilmektedir.
(c) Mahkeme, herhangi bir aşamada, adaletin iyi işleminin gerektirmesi durumunda, ertelenen bir başvuruyu inceleyebilmektedir.
7. Pilot davadaki tarafların dostane çözüm hususunda anlaşmaları halinde, bu tür bir anlaşma, kararda belirtilen genel tedbirlerin ve diğer başvuranlar hakkında alınması gereken muhtemel tazminat tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin olarak davalı Sözleşmeci Tarafın bir bildirimini içermelidir.
8. İlgili Sözleşmeci Tarafın pilot kararın hüküm kısmına uygun davranmaması halinde, Mahkeme, aksi yönde bir karar vermedikçe, yukarıda geçen 6. paragraf uyarınca ertelenen başvuruların incelemesine yeniden devam etmektedir.
9. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Mahkemenin bir Sözleşmeci Tarafa yapısal ya da sistemik sorunun bulunduğuna işaret ettiği bir pilot kararın ya da başka bir kararın verildiğine dair sistematik olarak bilgilendirilmektedir.
10. Pilot karar usulüne göre bir başvuruyu inceleme kararı, bir pilot kararın verilmesi, bu kararın icra edilmesi ve bu usulün sonlandırılması, Mahkemenin internet sitesinde bilgilerin yayımlanmasına imkân vermektedir.”

¹³⁶ Broniowski v. Poland, (No: 31443/96), 22 Haziran 2004; Hutten-Czapska v. Poland , (No: 35014/97), 19 Haziran 2006; Suljagic v. Bosnia and Herzegovina, (No: 27912/02), 3 Kasım 2009; Maria Atanasiu and Others v. Romania, (No: 30767/05 ve 33800/06), 12 Ekim 2010; Manushaqe Puto and Others v. Albania, (No: 604/07, 43628/07, 46684/07 ve 34770/09), 31 Temmuz 2012; M.C. and Others v. Italy, (No: 5376/11), 3 Eylül 2013; Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, Serbia and Slovenia, (No: 60642/08), 16 Temmuz 2014.

¹³⁷ Burdov v. Russia (no. 2), (No: 33509/04), 15 Ocak 2009; Olaru and Others v. the Republic of Moldova, (No: 476/07, 22539/05, 17911/08), 28 Temmuz 2009; Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, (No: 40450/04), 15 Ekim 2009; Gerasimov and Others v. Russia, (No: 29920/05, 3553/06, 18876/10, 61186/10, 21176/11, 36112/11, 36426/11, 40841/11, 45381/11, 55929/11 ve 60822/11), 1 Temmuz 2014.

bulunmaması¹³⁸, mahkûmların oy kullanma haklarının olmaması¹³⁹, insanlık dışı ve/veya aşağılayıcı tutukluluk koşulları¹⁴⁰ ile kalıcı ikamet kayıtlarından kanun dışı bir şekilde çıkartılan kişilerin ikamet durumlarının düzeltilmemesi¹⁴¹ konularında ilişkin olarak uygulanmış ve çok sayıda karar verilmiştir.

2. Sayılarla Sözleşme Koruma Mekanizmaları

Sözleşme’de belirtilen hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunmasının sağlanması amacıyla öngörülen ve en önde gelen koruma mekanizması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’dir. Yine AİHM tarafından verilen kararların etkili bir şekilde icra edilip edilmediğini denetleyen ve bu kapsamda üye ülkelere ilişkin gerektiğinde çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmak gibi görevleri bulunan Bakanlar Komitesi de önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle bu bölümde her iki mekanizmanın çalışmalarına ilişkin çeşitli sayısal veriler paylaşılmıştır.

5.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkeme’sine tüm üye ülkeler hakkında 1959¹⁴² yılında kuruluşundan itibaren 2020 yılı sonu itibariyle 975,214 adet başvuru yapılmış, yine aynı tarih itibariyle söz konusu başvuruların 921,228’i sonuçlandırılmıştır. 2020 yılı sonu itibariyle Mahkeme önünde derdest başvuru sayısı ise 62.000’dir. Sonuçlandırılan başvurulardan 868,205 adetinde kabuledilemezlik ya da dostane çözüm, tek taraflı deklarasyon, takip etmeme vb. çeşitli nedenlerle kayıttan düşme kararı verilirken, 53,023 başvuru ise esastan incelenmiş ve 23,406 adet karar ile sonuçlandırılmıştır. Esastan incelenerek verilen tüm kararların %84’ünde ise en az bir Sözleşme hükmünün ihlal edildiğine karar verilmiştir¹⁴³.

¹³⁸ Rumpf v. Germany, (No:46344/06), 2 Eylül 2010; Athanasiou and Others v. Greece, (No:50973/08), 21 Aralık 2010; Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria, (No: 48059/06 ve 2708/09) ile Finger v. Bulgaria, (No: 37346/05), 10 Mayıs 2011; Ümmühan Kaplan v. Turkey, (No: 24240/07), 20 Mart 2012; Michelioudakis v. Greece, (No: 54447/10), 3 Nisan 2012 ile Iykantzi v. Greece (No: 40150/09), 30 Ekim 2012; Rutkowski and Others v. Poland, No:72287/10, 13927/11 ve 46187/11), 7 Temmuz 2015; Gzásó v. Hungary, (No: 48322/12), 16 Temmuz 2015.

¹³⁹ Greens and M.T. v. the United Kingdom, (No: 60041/08 ve 60054/08), 23 Kasım 2010.

¹⁴⁰ Ananyev and Others v. Russia, (No: 42525/07 ve 60800/08), 10 Ocak 2012; Torreggiani and Others v. Italy, (No: 43517/09) 8 Ocak 2013; Neshkov and Others v. Bulgaria, (No: 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 ve 9717/13), 27 Ocak 2015; Varga and Others v. Hungary, (No: 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 ve 64586/13), 10 Mart 2015; W.D. v. Belgium, (No: 73548/13), 6 Eylül 2016; Rezmiveş and Others v. Romania, (No: 61467/12, 39516/13, 48213/13 ve 68191/13), 25 Nisan 2017; Sukachov v. Ukraine, (No: 14057/17), 30 Ocak 2020.

¹⁴¹ Kurić and Others v. Slovenia, (No: 26828/06), 26 Haziran 2012.

¹⁴² Söz konusu rakamlara 1959 yılında Mahkeme kurulmadan önce Komisyona yapılan başvurular da dâhildir.

¹⁴³ https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592020_ENG.pdf (Erişim: 12/06/2021).

Mahkemenin tüm ülkeler hakkında verdiği ihlal kararlarının dağılımına bakıldığında ise yaklaşık %40'ı Sözleşmenin 6. Maddesine ilişkindir. Bunların %16.79'u adil yargılanmaya ilişkin iken, %20.86'sı ise yargılamaların makul süre içerisinde gerçekleştirilememesine ilişkindir. İhlal kararlarının %13.34'ü ile 5. Maddede düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı ikinci sırada gelirken; 2 ve 3. Maddede düzenlenen yaşam hakkı ile işkence ve insanlık dışı ya da kötü muameleye yasağının ciddi bir şekilde ihlal edildiği karar oranı ise %16 olarak gerçekleşmiştir.

AİHM tüm ülkeler hakkında en fazla 6. Maddede düzenlenen adil yargılanma hakkına, özellikle de uzun yargılama şikâyetlerine ilişkin ihlal kararı vermektedir. Mahkemenin 2020 yılında verdiği bütün ihlal kararlarının yaklaşık dörtte biri uzun yargılama şikâyetlerini de içeren adil yargılanma hakkına ilişkindir (2020: %22.65; ortalama: %37.65). Bununla birlikte son yıllarda işkence ve insanlık dışı ya da kötü muamele yasağı (2020: %15.31; ortalama: % 11.70) ile özgürlük ve güvenlik hakkına (2020: %16.42; ortalama %13.34) ilişkin verilen ihlal kararlarında da bir artış görülmektedir.

5.2. Bakanlar Komitesi

AİHM kararlarının icrası denetimi kapsamında Bakanlar Komitesine Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten 15 Mart 2021 tarihine kadar toplam 28.021 karar gelmiştir. Bu kararlardan 22.716'sının AİHM kararlarındaki bulgular doğrultusunda yerine getirildiği sonucuna varılmış ve Bakanlar Komitesi tarafından denetimi sonlandırılmıştır¹⁴⁴. 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Bakanlar Komitesi önünde icra denetimi devam eden toplam dosya sayısı ise 5.233'tür. Söz konusu dosyaların 1.258'i emsal niteliğinde dosya olup, 3.975'i ise benzer nitelikteki tekrarlayan ihlal konularına ilişkin ve bir emsal kararla birlikte incelenen dosyalardır¹⁴⁵.

2020 yılı sonu itibarıyla tüm ülkeler hakkında incelemesi devam eden dosyalara konu itibarıyla bakıldığında ise güvenlik güçlerinin eylemleri (%15), tutuklamanın hukukiliği ve benzeri konular (%10), yaşam hakkı ve işkence yasağı (%8), tutuklama koşulları ve sağlık hizmetleri (%10), yargılama sürelerinin uzunluğu (%9), mülkiyet hakkına müdahaleler (%6), iç hukuk mahkemelerince verilen kararların uygulanmaması (%4), sınırdışı ve iade işlemlerinin hukukiliği (%4), toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı (%4), ifade özgürlüğü (%4) ve diğer konular %23 olarak sıralanmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Söz konusu rakamlar kümülatif olarak yer almamakta olup, her ülke hakkında ayrı ayrı yayımlanan rakamlar toplanarak elde edilmiştir. <https://www.coe.int/en/web/execution/thematic-factsheets> (Erişim:16/06/2021). Türkiye hakkında ise toplam 4164 karar icra denetimi kapsamında gelmiş, 3538'i kapatılmış, halen 626 dosyanın icra sürecinin denetimi devam etmektedir. <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767> (Erişim: 16/06/2021).

¹⁴⁵ <https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8> s.47. (Erişim:16/06/2021).

¹⁴⁶ <https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8> s. 56. (Erişim: 16/06/2021).

2020 yılı istatistiklerine bakıldığında ise toplam 983 yeni dosyanın (195'i emsal, 788'i benzer nitelikte) icra denetimi kapsamında Bakanlar Komitesi önüne gelmiş, yine toplam 983 dosyanın (187 emsal, 796 benzer nitelikte) ise icra denetimi sona ermiştir¹⁴⁷.

Yine 2020 yılında Mahkeme'nin ihlal kararları kapsamında toplam 76.452.187 Avro adil tazminat kararı verildiği görülmektedir. Aleyhine en yüksek miktarda adil tazminat kararı verilen ülkeler ise Romanya (37.455.775 Avro), Rusya (11.458.094 Avro) ve İtalya (5.134.768 Avro) şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye hakkında ise 1.548.027 Avro adil tazminata hükmedilmiş olup, Karadağ, Moldova, Yunanistan, Macaristan ve Malta'dan sonra gelmektedir¹⁴⁸.

Öte yandan Sözleşme'nin 46/3. Maddesi kapsamında mahkeme kararının yorumundan kaynaklı bir zorluk nedeniyle icrasının denetiminin engellendiği durumlarda Mahkeme'ye kararın yorumlanması amacıyla başvurulmasına ilişkin bir Bakanlar Komitesi kararına rastlanmamıştır. Bununla birlikte bir taraf devletin kesin nitelikteki bir karara uygun davranmadığı gerekçesiyle Sözleşmenin 46/4. Maddesi kapsamında Mahkeme'ye sadece bir defa başvurmuştur¹⁴⁹. Bakanlar Komitesi Sözleşme'nin 47. Maddesi kapsamında ise Mahkeme'den üç defa danışma görüşü talebinde bulunmuştur¹⁵⁰.

SONUÇ

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulünden sonra insan hak ve hürriyetlerinin etkin bir şekilde korunması ve geliştirilmesi amacıyla geliştirilen evrensel ve bölgesel düzeydeki koruma mekanizmalarının içinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi koruma sistemi en etkin sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen benzeri insan hakları sözleşmelerinin öngördüğü koruma sistemlerinden farklı olarak, Mahkeme denetimine imkân vermekte ve böylelikle yarı yargısal mekanizmalar yerine bağımsız ve sürekli bir yargısal mekanizma ile denetim mekanizması güçlendirilmiştir.

Bunun yanısıra Mahkemenin bireysel başvuruları kabul etmesi, adil bir tazminata hükmedebilmesi ve Mahkeme kararlarının icra sürecinin de siyasi

¹⁴⁷ https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8_s.37-52. (Erişimi: 16/06/2021). Türkiye hakkında ise toplam 103 yeni dosya (10 emsal, 93 benzer nitelikte) icra denetimi kapsamında Bakanlar Komitesinin önüne gelmiş, 168 dosyanın (17 emsal, 151 benzer nitelikte) icra denetimi sona ermiştir. <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767> (Erişim: 16/06/2021).

¹⁴⁸ https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8_s.63. (Erişim: 16/06/2021).

¹⁴⁹ <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifiant%22:%5B%22001-179899%22%7D> (Erişim: 16/06/2021).

¹⁵⁰ Bkn. 61 no.lu dipnot.

bir organ olan Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmesi sistemin etkinliğinin sağlanması ve sürdürülmesindeki önemli faktörlerdir.

Şüphesiz Sözleşme ilk kabul edildiğinde öngörülen koruma mekanizması bugünkü düzeyde gelişmiş ve ihtiyaçlara cevap verebilecek durumda değildi. Yarı yargısal organ niteliğinde olan Komisyon ile yargısal bir mekanizma olarak Mahkeme kurulması gibi ikili bir yapı tercih edilmişti. Yine Bakanlar Komitesine belli durumlarda yarı yargısal organ niteliğinde karar alabilme yetkisi verilmişti. Bununla birlikte Sözleşmenin kabulünden itibaren gerek uzmanlar düzeyinde, gerekse de politik düzeyde düzenli olarak sistemin işleyişinin geliştirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına ilişkin tedbirler tartışılmış ve zaman içerisinde Protokoller aracılığıyla sistemin sürdürülebilirliği sağlanmıştır.

Ek Protokoller ile bir yandan Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile uyumlu olarak yeni hak ve özgürlükler Sözleşme kapsamında korumaya alınırken, diğer yandan koruma mekanizmasının yapısı ve başvuru usulü sürekli geliştirilmiştir. Günümüzde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Strazburg'ta kurulu, 47 üye ülkeden seçilen ve daimi olarak görev yapan hâkimlerin bulunduğu, yeterli sayıda uzmanlardan oluşan geniş bir sekreteryası (yazı işleri müdürlüğü) bulunan, adalet gemisini temsil eden bir binaya sahip ve 800 milyondan fazla bir nüfusun hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan uluslararası bir mahkeme olarak işleyişini sürdürmektedir.

Sözleşmenin ve Mahkemenin reform sürecine¹⁵¹ ilişkin çalışmalar sürekli olarak devam etmektedir. Avrupa Konseyi bünyesinde bulunan ve hükümetler arası işbirliğiyle oluşturulan İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi¹⁵², Bakanlar Komitesi tarafından verilen görevler çerçevesinde bu alanda çalışmalarını sürdürmektedir. Öte yandan Avrupa Birliği'nin Sözleşmeye katılma süreci de henüz tamamlanmamıştır.

Çalışmamızda Sözleşme ve koruma sisteminin bugünkü aşamaya nasıl geldiği, atılan adımlar ve değişiklikler ana hatlarıyla incelenmiştir. Bütün dokümanların bulunduğu internet sayfalarına link verilmek suretiyle atıflar yapılarak araştırmacılara yol gösterici olması hedeflenmiştir. Böylelikle sistemin tarihi aşamaları gözler önüne serilmek suretiyle bugünkü halinin daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir.

¹⁵¹ Mahkeme reform sürecine ilişkin detaylı bilgi için <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/reform&c=> (Erişim: 16/06/2021)

¹⁵² <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation> (Erişim: 16/06/2021)

KAYNAKÇA¹⁵³

<https://www.resmigazete.gov.tr/>

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/>

<https://adalet.gov.tr/>

<https://inhak.adalet.gov.tr>

<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/>

[SayfaDokuman/24122019093355stratejikplan.pdf](https://www.coe.int/en/web/portal/home)

<https://www.coe.int/en/web/portal/home>

<https://www.coe.int/en/web/conventions/home>

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_art_39_01_ENG.pdf

<https://hudoc.echr.coe.int/eng>

https://www.echr.coe.int/Documents/Archives_1950_Convention_ENG.pdf

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_Instrument_ENG.pdf

https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592020_ENG.pdf

https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2020_ENG.pdf

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_ENG.pdf

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf

<https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation>

<https://www.coe.int/en/web/execution/country-factsheets>

<https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8>

<https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767>

<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/home.aspx>

<https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49>

<https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=08000002800f10e1>

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

<https://www.youtube.com/watch?v=Rq8vZUJZFHg>

¹⁵³ Çalışmada ihtiyaç duyulan bütün materyallerin elektronik olarak mevcut olması nedeniyle, sadece internet kaynaklarından yararlanılmış olup, elektronik kaynakça aşağıda belirtilmiştir.

Ek: AİHS'e Ek Protokoller İmza ve Yürürlük Tarihleri

Ek Protokol No:	İmzaya Açılış Tarihi	Yürürlük Tarihi	Ülkemiz İmza Tarihi	Ülkemiz Yürürlük Tarihi
Ek 1 No.lu Protokol	20 Mart 1952	18 Mayıs 1954	20 Mart 1952	18 Mayıs 1954
Ek 2 No.lu Protokol	6 Mayıs 1963	21 Eylül 1970	6 Mayıs 1963	21 Eylül 1970
Ek 3 No.lu Protokol	6 Mayıs 1963	21 Eylül 1970	6 Mayıs 1963	21 Eylül 1970
Ek 4 No.lu Protokol	16 Eylül 1963	2 Mayıs 1968	19 Ekim 1992	*Onay belgeleri henüz tevdi edilmediğinden yürürlüğe girmemiştir.
Ek 5 No.lu Protokol	20 Ocak 1966	20 Aralık 1971	20 Ocak 1966	20 Aralık 1971
Ek 6 No.lu Protokol	28 Nisan 1983	1 Mart 1985	15 Ocak 2003	1 Aralık 2003
Ek 7 No.lu Protokol	22 Kasım 1984	1 Kasım 1988	14 Mart 1985	1 Ağustos 2016
Ek 8 No.lu Protokol	19 Mart 1985	1 Ocak 1990	4 Şubat 1986	1 Ocak 1990
Ek 9 No.lu Protokol	6 Kasım 1990	1 Ekim 1994	6 Kasım 1990	* Henüz onaylanmadığından yürürlüğe girmemiştir.
Ek 10 No.lu Protokol	25 Mart 1992	1 Kasım 1998 tarihinde, 11 No.lu Protokolle işlevsiz hale geldi.	-	-
Ek 11 No.lu Protokol	11 Mayıs 1994	1 Kasım 1998	11 Mayıs 1994	1 Kasım 1998
Ek 12 No.lu Protokol	4 Kasım 2000	1 Nisan 2005	18 Nisan 2001	* Henüz onaylanmadığından yürürlüğe girmemiştir.
Ek 13 No.lu Protokol	3 Mayıs 2002	1 Temmuz 2003	9 Ocak 2004	1 Haziran 2006
Ek 14 No.lu Protokol	13 Mayıs 2004	1 Haziran 2010	6 Ekim 2004	1 Haziran 2010
Ek 15 No.lu Protokol	24 Haziran 2013	1 Ağustos 2021	13 Eylül 2013	1 Ağustos 2021
Ek 16 No.lu Protokol	2 Ekim 2013	1 Ağustos 2018	20 Aralık 2013	* Henüz onaylanmadığından yürürlüğe girmemiştir.

